

MÜELLİFİ MEÇHUL BİR EDEBİ MÜNAZARA: HİKÂYÂT-I MÜKEYYİFÂT-I ÂLEM
AN ANONYMOUS LITERARY DEBATE: HİKÂYÂT-I MÜKEYYİFÂT-I ÂLEM

Fatih ÜLKEN*

Öz

Bu yazıya konu olan Ankara Üniversitesinde “Üniversite A 367/III” kaydıyla yer alan *Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem* adlı eser on iki keyif verici maddenin “makbûl-ı âlem” olabilmek için birbiriyle “azîm mücâdele vü mübâhase” ettiği bir edebî münazaradır. Söz konusu keyif verici maddeler şunlardır: afyon, berş, esrar, boza, bira, bal likörü, vişne likörü, müselles, şarap, arak, tütün ve kahve. Bu keyif verici maddeleri temsil eden şahısların Tahayyulat sancağının İşret-âbâd sahasında yer alan bir kasırda gerçekleştirdikleri münazarayı kahveyi temsil eden şahıs -kahve- kazanır.

Anahtar Kelimeler: Mükeyyifat, Edebî Münazara, Afyon, Berş, Esrar, Boza, Bira, Bal Likörü, Vişne Likörü, Müselles, Şarap, Arak, Tütün, Kahve

Abstract

Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem which is registered “Üniversite A 367/III” at Ankara University is a literary debate in which twelve pleasure-inducing substances dispute severely in order to become the favorite of the world. The pleasure-inducing substances at work are opium, berş, marijuana, boza, beer, mead, cherry liqueur, müselles, wine, arrack, tobacco and coffee. The person who represents coffee wins the debate took place in a pavilion of Isret-abad field of Tahayyulat sanjak.

Keywords: Pleasure-Inducing Substances, Literary Debate, Opium, Berş, Marijuana, Boza, Beer, Mead, Cherry Liqueur, Müselles, Wine, Arrack, Tobacco, Coffee

Giriş

“Canlı ve cansız nesnelere, haiz oldukları üstün vasıflarla itibar görmek için boy gösterdikleri ve sözlü olarak tartıştıkları bir tür...” (McKinney, 2004: 205) olan edebî münazaranın tarafları genellikle birbirine zıt iki kişi, kişileştirilmiş iki nesne veya iki soyut kavram şeklinde karşımıza çıkar. M. Fatih Köksal’ın da belirttiği gibi “Kahramanları (tartışmanın tarafları) bakımından münâzaralarda şu gruplar ortaya çıkmaktadır: a) Kahramanları insan olan münâzaralar: Rind-zâhid, tabip-müneccim, zengin-fakir, kız-oğlan, evli-bekâr, bedevî-şehirli...b) Kahramanları hayvan olan münâzaralar: Papağan-karga, kedi-fare...c) Kahramanları cansız varlıklar olan alegorik mahiyetteki münâzaralar: Çiçekler (gül-nergis, yasemin-menekşe...), mevsimler (yaz-kış, yaz-bahar...), keyif vericiler (esrar-şarap, tütün-kahve...), silâhlar (ok-yay, kılıç-mızrak...), yiyecekler (peynir-ekmek, hurma-üzüm...), kıymetli taşlar (inci-mercan, lâl-yâkut...), şehirler (Mekke-Medine, Bağdat-İsfahan...), türlü eşyalar (güç u çevgân...), çalgı aletleri (çeng-kopuz, tambur-ud...) d) Mücerred kavramların münâzaraları: Devlet-akıl, akıl-aşk, gençlik-ihhtiyarlık, hiddet-af, ümit-yeis... e) Değişik unsurların münâzaraları: Kalem-gönül, kalem-kılıç, su-hava, deniz-katre, dil-ağız, beyaz-siyah, oruç-bayram, zülf-tarak...” (Köksal, 2006: 580).

Fakat “Münâzaranın tarafları her zaman iki kişi, varlıktan ibaret olmaz.” (Aça vd., 2009: 372). M. Fatih Köksal’ın da vurguladığı gibi “Çoğunlukla iki kişi veya iki kavram arasındaki münazaralar yanında Derviş Şemseddin’in Deh Murg mesnevisindeki baykuş, karga, tütü, akbaba, bülbül gibi on adet kuş ve Ahmedî’nin Cemşid ü Hurşid’indeki gül-bülbül-lâle-nergis-benefşe-serv-süsen gibi ikiden fazla unsurun birbirine karşı üstünlüklerini ortaya koymak üzere yaptıkları münâzaralara da rastlanmaktadır.” (Köksal, 2006: 580-581).

Bizim yazımıza konu olan Ankara Üniversitesi’nde sırtı ve deffeleri kahverengi meşin kaplı mukavva ciltli bir mecmuanın üçüncü eseri olarak 136b-142a varakları arasında yer alan ve 220x125 mm ölçüsündeki filigranlı kağıda siyah renk mürekkeple ve nesih hattıyla her sayfada 23 satır olacak şekilde Türkçe kaleme alınmış *Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem* adlı eser de böyle ikiden fazla tarafı olan bir edebî münazaradır.

1. Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem

Ankara Üniversitesi’nde “Üniversite A 367/III” kaydıyla yer alan müellifi ve telif tarihi bilinmeyen *Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem*, on iki keyif verici maddeden on birinin -tütünü temsil eden *Duhân* münazarasının yapılacağı kasma gelmekle birlikte münazaraya katılmaz.- Tahayyulat sancağının İşret-âbâd

* Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

sahasındaki bir kasırda “*makbûl-ı âlem*” olabilmek için birbiriyle “*‘azîm mücâdele vü mübâhase*” ettiği bir edebî münazaradır. Eserde yer alan keyif verici maddeler şunlardır: *afyon, berş, esrar, boza, bira, bal likörü, vişne likörü, müselles, şarap, arak, tütün ve kahve*.

2. Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem’de Şahıs Kadrosu

Bu keyif verici maddeler eserde edebî münazaraların en karakteristik özelliklerinden biri olan cansız varlıkları ya da hayvanları, imgesel yaratıkları kişiler gibi davrandırma, canlandırma, onlara duygu, imge, devim gibi nitelikler kazandırma sanatı olan kişileştirme yoluyla karşımıza çıkarlar ki keyif verici maddelerin karakterizasyonu müellif tarafından aşağıdaki şekilde yapılmıştır:

afyon¹: Eserde afyonu temsil eden şahsın ismi *Efyün-ı hezâr-fenn* olup münazaranın yapılacağı kasra maiyetinde yer alan rengarenk elbiseler giymiş zarif kişilerin edeplice getirdiği muhteşem bir kimse olarak tasvir edilmiştir.

“...nâ-gâh intihâ-yı şahrâdan Hâşimî tonlu mülebbes ve muhteşem bir kimesne rikâbında erbâb-ı zurafâ gün-â-gün libâslar ile edebâne getirüp kaşr-ı ma’hûda duhûl itdürdiler. Ol dahı varup bir yirde karar eyledi. Meger ismlerine *Efyün-ı hezâr-fenn* dirler idi.” [136b]

berş²: Eserde berşi temsil eden şahıs *Berc-i cihân* veya *Berc-i cihân-nümâ* olarak geçer. Münazaranın gerçekleşeceği kasra siyahlar giymiş askerlerinin ihtişamla getirdiği zarif tavırlı siyahî bir kimse olarak betimlenmiştir.

“...anı gördiler bir esvedü’l-levn Hemedânî libâslar ile müzeyyen ve siyâh-püşân ‘askeri önince sancaklar çeküp ihtişâmla geldükde Efyün buña ta’zîm idüp yir gösterüp ol dahı zarîfâne geçüp karar eyledi. Meger bunuñ ismine [136b] *Berc-i cihân* dirler imiş.” [137a]

esrar³: Esrarı temsil eden şahsın münazaradaki adı *Esrâr-ı sebzevâr* olup münazaranın yapılacağı kasra Bektaşî taifesinin, torlakların ve dahi köçeklerin eşliğinde gelen derviş mizaçlı bir kimse olarak suretlendirilmiştir.

“Ba’dehu yeşiller giymiş dervoş-nihâd önince Bektâşiyân tâ’ifesi zürnâ vü ney şadâsı âsmâna yetişüp ol dahı sancaklar ile ve niçe torlaklar ve köçekler bile gelüp kaşr-ı ma’hûdeye duhûl eyledükde aña dahı ta’zîm idüp yir gösterdiler. Ol dahı dervoşâne karar eyledi. Meger ismlerine *Esrâr-ı sebzevâr* dirler imiş.” [137a]

boza⁴: Bozayı temsil eden şahıs münazarada *Bûze-i nâbe-kâr* ve *Bûze-i pîr-i nâ-tivvân* adlarıyla yer alır. Önünde beyaz bayraklar açmış Tataristan taifesinin atının üzengisini tutarak kasra getirdiği babacan tavırları olan ak sakallı bir pîr olarak tasvir edilmiştir.

“Ba’dehu bir ak şakallu pîr-i nâ-puhte aklar giymiş Tâtâristân tâ’ifesi önince beyâz bayraklar açup rikâbın tutup envâ’-ı ikrâmile geldükde aña dahı ma’a’l-kerâhe yir gösterüp ol dahı geçüp bir güşede bâbâyâne karar eyledi. İsmlerine *Bûze-i nâbe-kâr* dirler imiş.” [137a]

¹ “Haşhaşın beyaz ve kırmızı çiçek açan türünün çiçek döktükten sonra verdiği koza şeklindeki meyve kabuğunun çizilmesiyle çıkan sütün kuruyup sertleşmesiyle elde edilen, uyuşturup keyif verme özelliğine sahip bir maddedir. Bir diğer adı da ‘tiryâk’ olup, afyon kullananlara ‘tiryâki’ denmesi bundan kaynaklanır. Az zehirli sayılmakla birlikte alışkanlık oluşturduğu için uyuşturucu olarak kabul edilir. Keskin ve nahoş bir kokusu ve acı bir tadı olan afyonda yüzde on oranında morfin bulunur. Osmanlılar arasında afyon kullanmak yüksek devlet mensuplarından halkın en aşağı tabakalarına kadar her kesimde yaygın ve meşru görülen bir alışkanlık idi. Özellikle ilmiye sınıfı arasında bu yaygın bir tutku hâlini almıştı.” (Şentürk, 2016: 113).

² “Afyon şurubu ve keten yaprağıyla yapılan bir nev’i macun ki sarhoş eder. Eski zamanlarda kahvehanelerde tiryaki müşterilere kahveden evvel bir fincan berş şurubundan vermek âdetmiş. Ayyaşlar ramazan gelince şarap yerine iftardan sonra berş içerlermiş. Berş mübtelâlarına berrâş derler.” (Onay, 1992: 77).

³ “Kenevir (kendir) bitkisinden elde edilen uyuşturucu bir madde olup Türkiye’de esrar; İran’da beng/benc; Hindistan’da banga, ganja; Irak, Suriye ve Mısır’da haşîş; Kuzey Afrika’da kif; Amerika ve Meksika’da marijuana (marihuana) adlarıyla tanınmaktadır. Kenevir, biçim özellikleriyle yetiştiği bölgelere ve kimyasal yapısına göre başlıca iki türe ayrılmaktadır. 1. Lif keneviri 2. Hint keneviri. Hint kenevirinin uyuşturucu etkisi yüksektir. Esrar bu türden elde edilir. Osmanlı Devleti dönemindeki uyuşturucuların başında esrar gelmektedir. Zaman zaman yasaklanmış ve kullananların idamı için çeşitli fetvalar alınmışsa da elde edilmesi ve kullanılması hiçbir zaman tam olarak önlenememiştir. İstanbul’da ‘esnâf-ı bengciyân’ adı verilen bir sınıf bulunuyordu. Bunlar Süleymaniye semtindeki Tiryakiler Çarşısı’nda yer alan dükkânlarında şurup, macun, levha gibi esrar ihtiva eden müstahzarlar hazırlayıp tiryakilere satıyorlardı. Evliya Çelebi, kendi zamanında bu esnafın on altı dükkânının bulunduğunu ve bu iş kolunda altmış kişinin çalıştığını kaydetmektedir. (Baytop, 1995: 431-432).

⁴ “Daha çok darı ve şekerle imal edilen çok eski bir Türk içeceği olup Asya, Balkanlar ve Kırım’da çokça tüketilir. Üretilikten sonra sıcakta kalırsa birkaç gün içinde tahammürle kabarıp ekşiyerek alkol oranı arttığından bu süreyi uzatmak için daha çok kişin tüketilir. Tatlı boza sarhoş etmez. Bununla beraber yaz aylarında içildiğinde sarhoş ettiği için, şarabı haram olduğu için içmeyenler bu içeceğe ilgi duymuşlardır. Gelibolulu Mustafa Âlî Mevâidü’n-nefâis’inde bozahanelerin halkın aşağılık takımının ve Tatarların devam ettiği, zarif kimselerin asla rağbet göstermediği mekânlar olduğunu ifade eder. Evliyâ Çelebi eski İstanbul’da Süleymaniye ve Unkapanı’ndaki bozahane müdavimlerini anlatırken buraya dadananlardan ‘boza bekrisi’ diye bahseder ve burada satılan bozaların keskinliği tarif için bunlar arasında “arka hammâli” olduğu halde boza içtiğinde ancak sırk hammallarıyla evlerine dönebilecek hale gelenleri haber verir.” (Şentürk, 2017: 280).

bira: Birayı temsil eden şahıs münazarada *Arpa Suyu* adıyla yer almaktadır. Münazaranın yapılacağı kasa Eflak ve Boğdan beyleri ile askerler eşliğinde gelen sarışın uzun boylu bir kimse olarak betimlenmiştir.

“Ba’dehu anı görüp bir şaruşın uzun boylu bir kimesne Rûm dîvânesi mânendi za’ferânî libâslar ile zeyn olmuş yanında Eflâk ve Boğdân begleri ve niçe ‘askerler ile kaşr-ı ma’hüdeye gelüp mertebesince yir gösterüp karar eyledi. Bunuñ ismine *Arpa Suyı* dirler imiş.” [137a]

bal likörü: Bal likörünü temsil eden şahsın münazaradaki adı *Bal Suyu*’dur. Rumeli seçkinlerinin ve Bosna Budemle eyaletinin önde gelenlerinin överek kasa getirdiği pehlivana benzer bir kimse olarak tasvir edilmiştir.

“Ba’dehu bir tarafda mümtâz bülend-şehbâz âteşî câmelere müstağrak Rüstem-şalâbet Dürzî-kıyâfet yanınca Rûm ili mümtâzları Bosna Budem(le) eyâletiniñ ser-firâzları reng-âmîz bayraklar çeküp medh ü senâ iderek kaşr-ı ma’hüdeye gelüp mükeyyifât-ı ‘âlem yir gösterüp ta’zîm ile pehlevân mişâli karar eyledi. Bunuñ ismine *Bal Suyı* dirler imiş.” [137a]

vişne likörü: Münazarada *Vişnâb Çelebi* adıyla yer alan vişne likörü dilberlerin eşliğinde kasa gelen Zaloğlu Rüstem’e benzer bir şahıs olarak gösterilmiştir.

“Ba’dehu bayraklar ile bir kimesne zâhir olup her sancağ yanında biñ dil-berân tâ’ifesi menevîş ü ergâvânî libâslar ile zeyn olmuş muhteşem a’yan-ı kibâr ve üzerine münâsib libâslar giymişler hezar ‘izz ü nâz ile menzil-i mezbûreye gelüp kânûn-ı kadîm üzere huzûr-ı mükeyyifâta geldi. Cemî’ mükeyyifât-ı ‘âlem ayağ [137a] üzere kalkup mübâlağa-i ta’zîm idüp ol dahı Rüstem gibi geçüp yirinde oturdı. Meger bunuñ ismine *Vişnâb Çelebi* dirler imiş.” [137b]

müselles⁵: Müsellesi temsil eden şahsın münazaradaki adı da *Müselles* olup sağa sola baktığında ödler patlatan Kahraman ve Rüstem’e benzer güzel yüzlü bir yiğit olarak betimlenmiştir. Müselles münazaranın gerçekleşeceği kasa birbirleriyle sohbet eden bıyığı yeni terlemiş delikanlılar ve ince belli, selvi boylu yiğitler eşliğinde gelir.

“Ba’dehu yarım sâ’at geçmeden bir gürüldi sâdir oldu. Bakup gördiler cümle çâr-ebürü vü tüvânâ ince miyân sero-kadd yigitler gelürler ve ‘ilm-i müsikîden haberdâr ve birbiriyle muşâhib kol kola virüp sohbet iderler. Ammâ bunlaruñ ser-çeşmesi olan kimesne bir hûb-şûret Kahramân-şîfat Rüstem-şalâbet sağ şola nazar idüp zehreler çâk iderek güyâ ‘Arab leşkerinden bed’ü’z-zamân u tîğ-zen sultân-ı hâver Kâsım-ı bî-amândur. Ol favrile menzil-i ma’hüdeye geldükde cemî’ mükeyyifât-ı ‘âlem ayağ üzere kalkup isti’dâdına göre yir ta’yîñ eylediler. Bunuñ ismine *Müselleş* dirler imiş.” [137b]

şarap: Şarabı temsil eden şahsın münazaradaki adı *Şarâb-ı nâb u bâde-i gülgün-nikâb*’dır. Münazaranın yapılacağı kasa Rüstem ve Efrâsiyâb gibi naralar atarak düşkünlerin eşliğinde gelen, bir elinde çeng rebab ve bir elinde şiş kebab bulunan kızıl yüzlü, kan benizli, kız suretli, oğlan heybetli ve gözünü kan bürümüş bir kimse olarak tasvir edilmiştir.

“Ba’dehu anı gördiler bir gürüldi peydâ oldu. “‘Aceb ne ola?’” diyü bakarken şahrâ cânibinden kûslar ve nâyylar şadâsı ‘âlemi zelzeleye virdi. Bî-şümâr tûğ (u) sancağlar nümâyân oldu. Etrafdan niçe biñ efgendeler ve civârdan niçe biñ şermendeler kol kola virüp ‘âlemi hengâmeler ile bir velvele-i tûmûrâkdur ki dil ile ta’bîr ve kalem ile tahrîr kâbil degüldür. Ammâ bunuñ ser-çeşmesi kızıl yüzlü kan beñizli ve kız şûretli oğlan heybetli hûn-çeşm bir kimesnedür ki gülgünü câmelere ve âteşî libâslara garç olmuş hançer elde tîğ belde bâde serde sîne çâk ve’l-hâşil âdemi eyler helâk mefhûmî muktezâsınca Rüstem ü Efrâsiyâbvâr na’ra urarak ve kûs-ı İskender şafha-i sînesin dögerek bir elde çeng rebâb ve bir elde sîh kebâb ism (ü) resmine *Şarâb-ı nâb u bâde-i gülgün-nikâb* dirler imiş.” [137b]

arak: Arakı temsil eden kişinin münazaradaki adı *Arak-ı şermsâr*’dır. Maiyetindeki aşıkların elele tuttuğu, sema yaparak ve sinelerine def gibi vurarak kasa getirdikleri gür sesli, tatlı dilli, şirin sözlü, edepli, muhteşem, seçkin bir kimse olarak betimlenmiştir.

“...ba’dehu anı gördiler ki bir şarı libâslar ile muhteşem ceşî kavî dili tatlı bir nev-reste taze mümtâz şîrîn-güftâr bülbül-i güyâdur. Öñince ‘uşşâk el ele tutup semâ’ iderek def gibi sînesin dögerek kaşr-ı

⁵ “Taze şaraba bazı otlar karıştırılarak üç kere tasfiye olunup çekilen şaraptır. İçilmesi haram sayılmaz. ‘Sülüsani gidip sülüsü kalıncaya kadar tabh olunan üzüm şirasına denir. Menâfide hamra karîbdır.’ [Burhân-ı Kâti] Yine bu eser ‘siyki’ maddesinde şunları yazıyor: ‘Siyki Şiraz lügatinde şarap, kadeh, müselles mânâlarıdır ki şîr-i engürdan iki sülüsü kaynayıp bir sülüsü kalan şarab-ı ma’hüddür. Bu mânâyâ delâleti aslı se yekî olmak itibariyledir.’ Kemal Üçok da şu mâlumâtı veriyor: ‘Bir kilo kuru üzümüne iki kilo su katarak mecmu bir kilo kalıncaya kadar kaynatmakla hâsıl olan üzüm menku’u olup bunu ulemâ içlerler, müskir değildir. Son asrın ihtirândan olan müsellesin eş’âr-ı kadîmedeki müsellele alâkası yoktur.’ Bu tariflerden müsellesin kuru üzüm ve suyunun veya taze şiranın üçte biri kalıncaya kadar kaynatılarak elde edilen hülâsâyâ denildiği anlaşılıyor.” (Onay, 1992: 305).

ma'hüdeye geldiler ve buna hezâr ta'zîm ile yir gösterdiler. Geçüp edebâne karar eyledi. Meger ismine 'Arağ-ı şermsâr dirler imiş." [138a]

kahve: Kahveyi temsil eden kişi münazarada *Kahve-i cân-fezâ* adıyla yer alır. Önünde ve ardında *Duhân* adı verilen tütün renginde elbiseler giymiş dilberlerin kasma getirdikleri ateş-i aşkla içeri giren, sözü latif ve zarif esmer bir Yemenli, Hint ve Arabistan sipahı olarak tasvir edilmiştir.

"Ba'dehu anı gördiler esmerü'l-leon Yemen ademisi Hind u 'Arabistân sipâhu sözi laţif ü zarîf miskî rengler giymiş ismine **Qahve** dirler imiş. Ba'dehu pâdşâhâne ardınca önünce dil-berân tâ'ifesi isimlerine *Duhân ta'bîr* olunur. Anlar dahı 'udî câmeler giymiş. Ol sâ'at ateş-i 'aşkla içerü girdi. Fî'l-cümle mükeyyifât-ı 'âlem ayak üzere kalçup aytdılar: "Ey Qahve! Seniñ vücüdün cihâna geleli bize yir kalmadı!" diyü Efyün ile Berc arasında yir gösterdiler. Geçüp zarîfâne karar eyledi." [138a]

tütün: Münazarada Kahve-i cân-fezâ'ya eşlik eden, münazaranın yapılacağı kasma onunla birlikte gelen tütün renginde elbiseler giymiş dilberan tafesi olarak tasvir edilmiştir. Münazaradaki ismi *Duhân*'dır. Ama söz alıp münazaraya katılmaz.

"Ba'dehu pâdşâhâne ardınca önünce dil-berân tâ'ifesi isimlerine *Duhân ta'bîr* olunur. Anlar dahı 'udî câmeler giymiş." [138a]

Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem'deki kişileştirmeye dair bütün bu unsurları bir araya getirdiğimizde karşımıza şöyle bir tablo çıkar:

Tablo 1: Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem'de Kişileştirme

keyif verici madde	Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem'deki ismi	maiyeti	tavrı
afyon	Efyün-ı hezâr-fenn	erbâb-ı zırafâ	edebâne
berş	Berc-i cihân, Berc-i cihân-nümâ	siyâh-püşân 'askeri	zarîfâne
esrar	Esrâr-ı sebzevâr	Bektâşiyân tâ'ifesi, torlaklar ve köçekler	dervîşâne
boza	Büze-i nâbe-kâr, Büze-i pîr-i nâ-tüvân	Tâtâristân tâ'ifesi	bâbâyâne
birâ	Arpa Şuyı	Eflâk ve Boğdân begleri ve niçe 'askerler	
bal likörü	Bal Şuyı	Rüm ili mümtâzları ve Bosna Budem(le) eyâletinin ser-firâzları	pehlevân mişâli
vişne likörü	Vişnâb Çelebi	dil-berân tâ'ifesi, a'yân-ı kibâr	Rüstem gibi
müşelles	Müşelles	çar-ebürü vü tüvânâ ince miyân serv-çadd yigitler	Qahramân-şıfat Rüstem-şalâbet sağ şola nazar idüp zehreler çâk iderek güyâ 'Arab leşkerinden bedî'ü'z-zamân u tîğ-zen sultân-ı hâver Kâsım-ı bî-amândur
şarap	Şarâb-ı nâb u bâde-i gülgün-nikâb	niçe biñ efgendeler ve niçe biñ şermendeler	Rüstem ü Efrâsiyâbvâr na'ra urarak ve kûs-ı İskender şafha-i şinesin döğerek
arak	'Arağ-ı şermsâr	'uşşâk	edebâne
kahve	Qahve-i cân-fezâ	dil-berân tâ'ifesi	zarîfâne
tütün	Duhân	dil-berân tâ'ifesi	

Yukarıda özellikleri sayılan bu şahıslar temsil ettikleri keyif verici maddelerin renginde giysiler giyerler:

Afyonu temsil eden *Efyün-ı hezâr-fenn*'in üzerinde Hâşimî giysiler vardır.

"...nâ-gâh intihâ-yı şahrâdan Hâşimî tonlu mülebbes ve muhteşem bir kimesne... Meger isimlerine *Efyün-ı hezâr-fenn* dirler idi" [136b]

Berşi temsil eden *Berc-i cihân* veya *Berc-i cihân-nümâ* ise Hemedânî elbiseler ile müzeyyendir.

"...anı gördiler bir esvedü'l-leon Hemedânî libâsı ile müzeyyen...Meger bunuñ ismine [136b] *Berc-i cihân* dirler imiş." [137a]

Esrarı temsil eden *Esrâr-ı sebzevâr* ise yeşil kıyafetlidir.

"Ba'dehu yeşiller giymiş dervîş-nihâd...Meger isimlerine *Esrâr-ı sebzevâr* dirler imiş." [137a]

Bozayı temsil eden *Büze-i nâbe-kâr* veya *Büze-i pîr-i nâ-tüvân* beyazlar içindedir.

"Ba'dehu bir ağ şakallı pîr-i nâ-puhte aklar giymiş...İsmlerine *Büze-i nâbe-kâr* dirler imiş." [137a]

Birayı temsil eden *Arpa Suyu*'nun ise safran sarısı elbiseleri vardır.

"Ba'dehu anı görüp bir şaruşın uzun boylu bir kimesne Rüm dîvânesi mânendi za'ferânî libâsı ile zeyn olmuş...Bunuñ ismine *Arpa Suyu* dirler imiş." [137a]

Bal likörünü temsil eden *Bal Suyu* ise ateş renginde giysiler giyer.

“Ba’dehu bir tarafda mümtâz bülend-şehbâz âteşî câmelere müstağrak...Bunuñ ismine **Bal Suyu** dirler imiş.” [137a]

Vişne likörünü temsil eden **Vişnâb Çelebi** ise erguvan rengi (mora çalan kırmızı) giysiler içindedir.

“Ba’dehu bayraklar ile bir kimesne zâhir olup...menevîş ü ergavânî libâslar ile zeyn olmuş...Meger bunuñ ismine **Vişnâb Çelebi** dirler imiş.” [137b]

Şarabı temsil eden **Şarâb-ı nâb u bâde-i gülgün-niğâb** ise gül renkli giysiler ve ateş renkli kıyafetler giyer.

“Ammâ bunuñ ser-çeşmesi kızıl yüzlü kan beñizlü ve kız şüretlü oğlan heybetlü hün-çeşm bir kimesnedür ki **gülgünî câmelere ve âteşî libâslara garğ olmuş...ism (ü) resmine Şarâb-ı nâb u bâde-i gülgün-niğâb** dirler imiş.” [137b]

Arağı temsil eden **‘Arağ-ı şermsâr** sarı giysiler içindedir.

“...ba’dehu anı gördiler ki bir **şarı libâslar ile muhteşem...Meger ismine ‘Arağ-ı şermsâr** dirler imiş.” [138a]

Kahveyi temsil eden **Kahve-i cân-fezâ** ise misk renginde yani kahverengi giysiler giyer.

“Ba’dehu anı gördiler esmerü'l-levn Yemen ademîsi Hind u ‘Arabistân sipâhu sözi laţif ü zarîf **miskî rengler giymiş ismine Kahve** dirler imiş.” [138a]

Tütünü temsil eden **Duhân** ise tütün sarısı giysiler içindedir.

“Ba’dehu pādşāhāne ardınca önince dil-berān t̄ā’ifesi ismlerine **Duhân ta’bîr** olunur. Anlar dahı **‘udî câmeler giymiş.**” [138a]

Bu kıyafetler içindeki şahısların bazılarının davranışları, duruşları ve tavırları İran mitolojisindeki kahramanlara benzer ki bu kahramanlar **Zâloğlu Rüstem⁶, Efrâsiyâb⁷** ve “Kahramân-ı Kâtil” olarak da bilinen **Kahramân⁸**’dır. Sözelimi **bal likörünü temsil eden Bal Suyu Rüstem-salâbet’tir.**

“Ba’dehu bir tarafda mümtâz bülend-şehbâz âteşî câmelere müstağrak **Rüstem-şalâbet Dürzî-kıyâfet** yanınca Rûm ili mümtâzları Bosna Budem(le) eyâletinüñ ser-firâzları reng-âmîz bayraklar çeküp medh ü senâ iderek kaşr-ı ma’hüdeye gelüp mükeyyifât-ı ‘âlem yir gösterüp ta’zîm ile pehlevân mişâlî karâr eyledi. Bunuñ ismine **Bal Suyu** dirler imiş.” [137a]

Müselles ise hem Rüstem-salâbet hem de Kahramân-sıfat’tır.

“Ba’dehu yarım sâ’at geçmeden bir güriüldi sâdır oldu. Bakup gördiler cümle cār-ebrü vü tüvânâ ince miyân sero-kadd yigitler gelürler ve ‘ilm-i müsikîden haberdâr ve birbiriyle muşâhib kol kola virüp şöhet iderler. Ammâ bunlaruñ ser-çeşmesi olan kimesne bir hüb-şüret **Kahramân-sıfat Rüstem-şalâbet** sağ şola nazar idüp zehreler çak iderek güyâ ‘Arab leşkerinden bed’ü’z-zamân u tîğ-zen sultân-ı hâver Kâsim-ı bî-amândur. Ol tavrile menzil-i ma’hüdeye geldükde cemî’ mükeyyifât-ı ‘âlem ayak üzere kalkup isti’dâdına göre yir ta’yîn eylediler. Bunuñ ismine **Müselleş** dirler imiş.” [137b]

Vişne likörünü temsil eden Vişnâb Çelebi, yerine Rüstem gibi geçip oturur.

“Ba’dehu bayraklar ile bir kimesne zâhir olup her sancak yanında biñ dil-berān t̄ā’ifesi menevîş ü ergavânî libâslar ile zeyn olmuş muhteşem a’yân-ı kibâr ve üzerine münâsib libâslar giymişler hezâr ‘izz ü nâz ile menzil-i mezbûreye gelüp kânûn-ı kadîm üzere huşûr-ı mükeyyifâta geldi. Cemî’

⁶ “İran’ın ünlü kahramanı. Adı Şehnâme’de övgüyle anılır. ‘Rüstem-i Dâstân, Rüstem-i Zâl, Pür-ı Zâl, Pür-ı Zâl-i Zer, Pür-ı Destân, Tehemten, Heft-hân-ı Acem’ gibi sıfatlar hep onundur. Eski şiirimizde kahramanlık, acı kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak özellikle kasidelerde anılan Rüstem, Cemşid soyundan gelen Nerimân’ın torunu ve Sam’ın oğlu olan Sicistân ve Seyistân hükümdarı Zâl’in oğludur. Daha delikanlılığında birçok devleri öldürmüş ve olağanüstü başarılar göstermiştir. M.Ö. 4. asırda Keykavûs zamanında yaşadığı sanılmaktadır. Turan hükümdarlarıyla ve Efrasiyâb ile olan savaşları yanında Siyavuş’u öldürmesi ve Güştâb’ı esaretten kurtarmasıyla ünlüdür. Zerdüşî dinine girmemiş ve İsfendiyâr ile savaşmamıştır. Zâl, saç, kaş ve kirpikleri beyaz olarak doğduğu için bu lakabı almıştı. Kelime olarak Zâl, kocakarı demektir. Zâl-ı Zer de yine bu beyazlıktan dolayı ona verilen lakaptır. Bu hâli uğursuzluk sayan babası Sam, ‘Bu benim oğlum değildir.’ diyerek onu Elburz dağına atmış. Zâl, orada Simurg denen kuş tarafından beslenip büyütülmüş ve kendisine ‘Dâstân’ denilmiştir. Dâstân ‘hile’ demektir. Bu nedenle Rüstem’in adı zülf, kaş, göz, gamze gibi öldürücü ve hilekâr özelliklerle birlikte çok kullanılır.” (Pala, 2000: 334).

⁷ “Alp Er Tunga’nın Şehnâme’deki adıdır. Mâveraünnehir’de hüküm sürmüş olup Turan’ın en büyük hakanlarından. İran topraklarının tamamını Pişdâdiyân sülalesinin elinden alması ve İran ile yaptığı savaşlar Şehnâme’de geniş şekilde ele alınmıştır. Efsanevi bir kişiliği olan Efrasiyâb, Büyük İskender’den önce yaşamış olup Keyhüsrev tarafından öldürülmüştür. Edebiyatta kahramanlık sembolü olarak anılır.” (Pala, 2000: 124).

⁸ “Kaynaklarda, Pişdâdiyân sülalesinden Tahmurs’un oğlu olarak bildirilen mitolojik bir şahsiyet. Kahraman için Tahmurs’un oğlu deniyorsa da Şehnâme’de böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır. Şehnâme’den anlaşıldığı kadarıyla Tahmurs’un bir oğlu vardır, o da Cemşid’dir. Kahraman küçük bir çocukken, devler onu çalarak götürür ve kendi aralarında yetiştirirler. On dört yaşına gelen Kahraman, bir gün suda aksini görerek kendisinin bir dev olmadığını anlar ve onlarla savaşır. Nihayet bir gergedanın sırtına binerek insanların bulunduğu diyara gelir. Kahraman-ı Kâtil olarak da anılır. Esâtiri şahsiyetlerden biri olan Kahraman, Divan şiirinde bir kahramanlık ve yiğitlik sembolüdür. Bazen Kahraman-ı Kâtil olarak kullanılır.” (Tökel, 2000: 208).

mükeyyifât-ı 'âlem ayağ [137a] üzere kalkıp mübâlağa-i ta'zîm idüp ol dağı Rüstem gibi geçüp yirinde oturdu. Meger bunun ismine Vişnâb Çelebi dirler imiş." [137b]

Şarabı temsil eden Şarâb-ı nâb u bâde-i gülgün-nikâb Rüstem ve Efrâsiyâb gibi naralar atar.
"Ammâ bunun ser-çeşmesi kızıl yüzlü kan beñizlü ve kız şüretlü oğlan heybetlü hün-çeşm bir kimesnedür ki gülgünü câmelere ve âteşi libâslara gark olmuş hançer elde tığ belde bâde serde sîne çâk ve'l-hâşıl âdemi eyler helâk meşnûmu muktezâsinca Rüstem ü Efrâsiyâboâr na'ra urarak ve kûs-ı İskender şafha-i sînesin döğerek bir elde çeng rebâb ve bir elde sîh kebâb ism (ü) resmine Şarâb-ı nâb u bâde-i gülgün-nikâb dirler imiş." [137b]

Esrarı temsil eden Esrâr-ı sebzevâr da Kahramân gibi naralar atar.

"...bunlar yaka yakaya olmak şadedinde iken hemân Esrâr-ı sebzevâr Kahramânî bir na'ra çeküp cilveğâhından şâhîn mişâli şıçrayup ayak üzere kalkıp elinde olan desteçübünü ser-i 'üryanından devr idüp 'amûd ile bir kerre kendüsün iki haşmuñ ortasına şaldı ve aytdı..." [139a]

Afyonu temsil eden Efyün-ı hezâr-fenn ise kendisini zamanın Kahramân'ı olarak görür.

"Netîce-i kelâm zamânuñ Kahramân'ıyam ki cihâna mişlüm gelmemişdür. Öyle olsa benden mu'teber bir keyf olmaz." [138b]

Yukarıda özelliklerini saydığımız bütün bu şahıslar münazarada şöyle bir kurgu içinde yer alırlar:

3. Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem'in Olay Örgüsü

Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem'in olay örgüsünü olayların akışına göre kendi içinde dört bölüme ayırabiliriz:

3.1 Birinci Bölüm

Giriş bölümü olarak da adlandırabileceğimiz bu bölümde olaylar şöyle gelişir: Geçmiş zamanlarda bir gün bütün kafa dengi can dostlar ve arifler bir araya gelip zamanın sıkıntılarından ve güçlüklerinden, eğri yaradılışlı feleğin akla ziyan eleminden ve de tabiatın usandırıcılığından ve bunaltıcılığından konuşmaya başladılar. "Acaba bu alçak, aşağılık dünya bir defa olsun bizim isteğimize göre dönüp bu hilekâr felekten kâm almak bize nasip olur mu yoksa daima böyle bikkın, bezgin ve hüznü olarak kalır mıyız?" diye birbirlerine sorarlarken ansızın içlerinden biri nutka gelip "Ey safalı ve vefalı dostlar! Ben işittim ki şu anda Tahayyülat sancağının İşret-âbâd sahrasında alemin bütün keyif verici maddeleri için pek çok kasırlar yapmışlar. Bu kasırların bulunduğu yerin etrafı gül bahçeleri ile çevrili, havası ve suyu latif ve bol ve her tarafta güzel ötüşlü bülbüllerin feryatları duyulmaktaymış. Burası öyle bir yermiş ki cihanda eşi benzeri yokmuş. Billhassa bugün alemin bütün keyif verici maddeleri orada toplanıp kıyasıya bir tartışmaya ve mücadeleye girişeceklermiş. Sizinle birlikte oraya gidip seyr ü temaşa edelim." der. Orada bulunan bütün dostlar bu fikri ve teklifi makul görüp yola koyulurlar. Adı geçen yere varıp keyif verici maddelerin teşrifini beklemeye başlarlar.

3.2 İkinci Bölüm

Keyif verici maddeleri temsil eden şahısların münazaranın gerçekleşeceği Tahayyülat sancağının İşret-âbâd sahrasındaki kasra maiyetleriyle birlikte gelişlerinin anlatıldığı bölümdür. Kasra ilk olarak Haşimî giysiler içindeki Efyün-ı hezâr-fenn gelir. Maiyetindeki rengarenk elbiseler giymiş zarif kimseler onu kasrdan içeri sokarlar. O da kendine münasip bir yer bulup oturur. Onun arkasından siyahlar giymiş askerlerinin eşliğinde ihtişamlı Berc-i cihân gelir. Hemedânî libaslar içindeki Berc-i Cihân kasra girdiğinde Efyün-ı hezâr-fenn ona saygıyla yer gösterir. O da gösterilen yere zarif bir şekilde geçip oturur. Kasra üçüncü olarak Bektaşîlerin, torlakların ve de köçeklerin eşliğinde yeşiller giymiş derviş mizaçlı Esrâr-ı sebzevâr girer. Daha önce gelmiş olanlar ona saygıyla yer gösterirler. O da kendisine gösterilen yere dervişane oturur. Akabinde Tataristan taifesinin önünde beyaz bayraklar açıp atının üzengisini tuttuğu ak sakallı bir pir olan beyazlar içindeki Bûze-i nâbe-kâr kasra gelir. İçeri girdiğinde ona istemeyerek hatta tiksinerken yer gösterirler. O da geçip bir köşede babayane oturur. Daha sonra yanında Eflak ve Boğdan beyleri ve askerler ile sarışın, uzun boylu, safran sarısı kıyafetler içindeki Arpa Suyu münazaranın yapılacağı kasra gelir. Ona da mertebesine göre yer gösterirler. O da tıpkı diğerleri gibi kendisine gösterilen yere oturur. Arpa Suyu'ndan sonra Rumeli seçkinlerinin ve Bosna Budemle eyaletinin önde gelenlerinin medh ü senalar ederek getirdikleri ateş rengi elbiselere gark olmuş Bal Suyu kasra girer. Ona da âdet üzere yer gösterirler. O da gösterilen yere pehlivan misali oturur. Akabinde maiyetindeki dilberan taifesinin bayraklar ve sancaklar taşıdığı erguvan rengi elbiseler içindeki Vişnâb Çelebi bin işve ve naz ile kasra girer ve mükeyyifatın huzuruna gelir. O gelir gelmez içerideki bütün herkes abartılı bir saygıyla ayağa kalkar. Tıpkı diğerlerinde olduğu gibi ona da bir yer gösterirler. O da gösterilen yere Zaloğlu Rüstem gibi geçip oturur. Vişnâb Çelebi'nin kasra girişinden yarım saat geçmeden bir gürültü patırtı kopar. Kolkola girerek birbirleriyle sohbet eden ilm-i musikîden haberdar bıyığı yeni terlemiş delikanlılar ve ince belli, selvi boylu yiğitler eşliğinde münazaranın yapılacağı kasra Müselles gelir. İçeri girdiğinde orada bulunan herkes ayağa

kalkar ve Müselles'e istidadına göre bir yer gösterirler. O da gösterilen yere geçip oturur. Akabinde bir gürültü patırtı daha kopar. Kasrın içindekiler "Acaba bu gürültü nedir?" diye birbirlerine bakarlarken kolkola girmiş düşünlerin eşliğinde ateş rengi kıyafetleriyle kızıl yüzlü, kan benizli, kız suretli, oğlan heybetli, gözünü kan bürümüş *Şarāb-ı nāb u bāde-i gülgün-nikāb* kasra girer. O içeri girdiğinde orada bulunanlar büyük bir saygıyla ayağa kalkarak her bir ağızdan "Kadem-rencide kılsañ nola şāhum! Buyur hāne sizündür pādşāhum!" derler. O da tıpkı diğerleri gibi geçip yerine oturur. Daha sonra maiyetindeki aşıkların elele tutuştuğu, sema yaparak ve sinelerine def gibi vurarak getirdikleri sarı libaslar içindeki gür sesli, tatlı dilli, şirin sözlü *Arak-ı şermsār* kasra girer. Ona da âdet olduğu üzere saygıyla yer gösterirler. O da gösterilen yere geçip edepli bir şekilde oturur. Münazaranın yapılacağı kasra son olarak önünde ve ardında Duhān adı verilen tütün renginde elbiseler giymiş dilberlerin eşliğinde sözü latif ve zarif, esmer bir Yemenli, Hint ve Arabistan sipahı olan *Kahve-i cān-fezā* gelir. Misk rengi (kahverengi) elbiseler içindeki Kahve-i cān-fezā ateş-i aşkla kasra girince içeride bulunanlar istisnasız ayağa kalkarak hep bir ağızdan "Ey Kahve! Senüñ vücudüñ cihāna geleli bize yer kalmadı!" derler ve Kahve-i cān-fezā'ya Efyün ile Berc arasında bir yer gösterirler. O da kendisine gösterilen yere zarif bir şekilde oturur.

3.3 Üçüncü Bölüm

Kasra gelen şahısların münazarayı gerçekleştirdikleri bölümdür. Bu bölümde söz alan her şahıs - dolayısıyla her keyif verici madde- kendi erdemlerini ve üstün yanlarını ve dahi faydalarını; hedef aldığı şahsın ise -yani keyif verici maddenin ise- kusurlarını, kötü yanlarını ve zararlarını hararetli konuşmalar yaparak ortaya koymaya, kanıtlamaya çalışır. İlk sözü münazaranın yapılacağı kasra ilk gelen olmak hasebiyle *Efyün-ı hezār-fenn* alır ve orada bulunan şahıslara "Evvēlā ey mükeyyifāt-ı 'ālem! Öyle istimā' iderem ki siz her biriñüz haddüñüzden ziyāde laf (ü) güzāf idüp zu' muñuzca keyfiyyet iddi'āsm idersiz. Siz bizüm üzerümüze taşaddur itmek murād idermişsiz. İmdi ben var iken sizüñ ne miqdaruñuz vardur ki [138a] keyfiyyet iddi'āsm idersiz." [138b] diye hitap eder. Sonra da kendinin niteliklerini, üstün taraflarını ve faydalarını bir bir sayar ve sözlerini "Netice-i kelām zamānuñ Qahramān'ıyam ki cihāna mişlüm gelmemişdür. Öyle olsa benden mu'teber bir keyf olmaz." [138b] diyerek bitirir. Sonra sırasıyla *Berc-i cihān-nümā*, *Esrār-ı sebzevār*, *Büze-i nābe-kār*, *Arpa Suyu*, *Bal Suyu*, *Vişnāb Çelebi*, *Müselles*, *Bāde-i gülgün*, *Arak-ı şermsār* hem kendilerinden önceki şahısların konuşmalarını yeren hem de kendilerini öven konuşmalar yaparak münazarayı kazanmayı çalışırlar. Son sözü ise *Kahve-i cān-fezā* alır. O söz alır almaz kasrdaki bütün şahıslar başına üşüşüp "Ey Kahve-i cān-fezā! Bu kadar hürüş idüp ne ma'rifetüñ vardur ki seni dañı bilürüz. Şoñradan gelme hürüc itmiş bir hāricisün. Vücūd-ı insāna bizden ziyāde ne fā'ideñ var?" [141b] diye sorarlar. O da aleme orada bulunan herkesden önce geldiğini, Mekke-i Mükerrreme'de ve Medine-i Münevvere'de fukara lokması ve suleha gıdası olduğunu, bir fincanının muteber olduğunu, onsuz bir ziyafetin düşünülemezliğini dili döndüğünce anlatır ve sözlerini "...bundan mā-'adā benümçün 'ālī qahve-hāneler yapup ve zī-kıymet fincānlar ile dil-berān tã'ifesi varup erbāb-ı zurafānuñ eline virdükde ol dem hāşıl olan keyfiyyetüm cümleñüzden 'ālidir." [142a] diyerek sona erdirir. Kasırda bulunan keyif verici maddeleri temsil eden şahısların hepsi bu sözler karşısında sus pus olurlar. Utançlarından Kahve-i cān-fezā'ya cevap verecek kudreti kendilerinde bulamazlar. Hemen hepsi birden ayağa kalkarak "Ey Kahve-i cān-fezā! Biz küstāhlık eyledük. Şuçumuzu 'afv eyle. Bir dañı keyfiyyet iddi'āsm itmeyelüm. Hemān biz kendümüze münāsib olan kimesneler ile ülfet idelüm." [142a] diyerek Kahve-i cān-fezā'dan ricacı olurlar.

3.4 Dördüncü Bölüm

Olay örgüsünün dördüncü ve son bölümü ise münazaranın galibi olarak Kahve-i cān-fezā'nın hükmünü icra ettiği bölümdür. Bu bölümde Kahve-i cān-fezā keyif verici maddeleri temsil eden şahısların ricalarını geri çevirmeyip her birini bir münasip memlekete gönderir. Buna göre Şarap ve Arak'ı Frengistan'a, Büze-i nā-tüvān'ı Kırım'a, Arpa Suyu'nu Eflak ve Boğdan'a, Bal Suyu'nu Bosna Budemle'ye, Vişnāb Çelebi'yi Edirne ve Belgrad'a Müselles'i Gelibolu ve Erdel'e gönderir. Efyün ile Berc'i kardeş edinir. Duhān'ı da kendine hizmetçi yapar. Hep birlikte İstanbul'a gitmek için yola koyulurlar. Esrār-ı sebzevār'ı ise Bektaşiler ile sınır boylarına gönderir. O hala gitmededir vesselam.

4. Hikāyât-ı Mükeyyifāt-ı Âlem'de Mekân

"Roman, esas karakteri itibariyle bir terkiptir. Diğer bir çok eleman gibi mekân da, bu terkibi meydana getiren önemli unsurlardan biridir. Önemlidir diyoruz: Çünkü, terkipte 'asıl unsur' konumunda bulunan vak'anın, 'gerçek' veya 'muhayyel' -hatta 'ütüpik'- mutlaka bir mekâna ihtiyacı vardır." (Tekin, 2002: 129). "Roman öncesi anlatılarda mekân, hemen tamamıyla 'muhayyel'dir." (Tekin, 2002: 132). Bu hüküm Hikāyât-ı Mükeyyifāt-ı Âlem için de geçerlidir. Roman öncesi döneme ait bir anlatı olan Hikāyât-ı Mükeyyifāt-ı Âlem'de olaylar Tahayyülat sancağı adlı muhayyel bir sancağın İşret-âbād isimli muhayyel bir sahrasında bulunan bir kasırda geçer:

"Bu haķır istimā' eyledüm ki hālā Tahayyülāt sancağında ve 'İşret-ābād şahrāsında 'umümen mükeyyifāt-ı 'ālem için bir niçe 'ālī kaşrlar binā eylemişler ki..." [136b]

"Anlatı metinlerinde mekân, çeşitli vasıta ya da tekniklerle canlandırılabilir. Bunlar arasında en yaygın olanlardan biri tasvir yani betimlemedir." (Dervişcemaloğlu, 2014: 183) Buna göre Hikâyât-ı Mükeyyifāt-ı Âlem'de olayların geçtiği kasrın etrafı şu şekilde tasvir edilmiştir: Kasrın bulunduğu yerin etrafı gül bahçeleri ile çevrilidir, havası latif ve suyu boldur. Her taraftan güzel ötüşlü bülbüllerin feryatları duyulur. Hasılı burası cihanda eşi benzeri olmayan bir yerdir.

"...cümle etraf gülistān ve āb u hevāsı laţif ü firāvān bahāristān nümāyān ve feryād-ı 'andelīb-i hoş-ellhān böyle bir bāğ-ı meserredür ki cihānda bir dahı nazīri yoķdur." [136b]

5. Hikâyât-ı Mükeyyifāt-ı Âlem'de Kullanılan Konuşma Tekniğı

"Münazaralarda karşıt görüşten akla gelebilecek her türden varlık, kavram ve grup arasındaki fikir çatışmaları diyaloglar vasıtasıyla dile getirilir. Bu nedenle münazaralar karşılıklı konuşma temeline dayanır." (Aça vd., 2009: 371). Bu konuşmalar çeşitli şekillerde olabilir. Mattock'un da belirttiğı gibi uygulanan konuşma tekniğı münazaradan münazaraya değışkenlik gösterir. Sözelimi 1) *Konuşmalar tarafların savlarının ve karşı savlarının birbirini takip ettiğı diyalog şeklinde olabilir* veya 2) *Tarafların önce birisinin sonra da diğersinin konuşmasını yapıp bitirmesi yani monolog şeklinde olabilir* yahut da 3) *Tarafların her birisinin kendinden önceki konuşmacının konuşmasını hedef aldığı, ona yönelik olarak konuştuğı seri konuşma veya konuşmalar serisi şeklinde olabilir.* (Mattock, 1991: 154). Bu konuşma tekniklerinden ilk ikisi genellikle iki taraftan ibaret olan edebî münazaralarda görülür. Sonuncusu ise ikiden fazla tarafı olan edebî münazaralarda daha çok kullanılır.

Hikâyât-ı Mükeyyifāt-ı Âlem'de bu tekniklerden, münazaraya katılan tarafların her birisinin kendinden önceki konuşmacının konuşmasını hedef aldığı, ona yönelik olarak konuştuğı seri konuşma veya konuşmalar serisi tekniğı kullanılmıştır. Eserde bu tekniğın kullanımının bir örneğı olarak afyonu temsil eden *Efyün-ı hezār-fenn*'den sonra berşi temsil eden *Berc-i cihān-nümā*'nın, esrarı temsil eden *Esrār-ı sebzevār*'ın ve bozayı temsil eden *Büze-i pīr-i nā-tüvān*'ın birbirlerinin peşisıra yaptıkları konuşmalar verilmiştir:

"...diyüp haddē ziyāde laf (ü) güzāf idince *Berc-i cihān-nümā*'nuñ karārı kalmayup *Efyün'a* aytdı:

"Behey onmaz yidüğü içine sinmez ümmü'l-emrāz! Sen(üñ) ne hāşşāñ vardır ki keyfiyyet iddi'āsın idersin. Esvelā seni kim isti'māl iderse yüregini delük delük idersin ve gözleri açılmaz ve kanda oturacağın bilmez ve hasen-i hulkdan müberrā olup 'amelden kalur ve şehvetin keser. Dünyāyı harāba virmeden gayrı fā'ideñ yoķdur. Saña tābī' olan kimesneyi insāniyyetden çıkarup halk beyninde mashara olur. 'Âlem tiryākī diyü istihzā iderler. Zarardan gayrı bir fā'ideñ yoķdur. Āhir meskeni Süleymāniyye kahvesiniñ bir bucağı olur. Bilād-ı İstanbul'da vücuduñ izālesi lāzım olmuşdur. Böyle olunca senden nekbet olmaz. Aşıl halkuñ maķbūli benem ki laţif ü zarīf çebebi ülfet-i yārān olduğumdan felekden kām almak sevdeysiyle bir yire geliüp 'işret iderler ve hezārān tā'zīm ile gümüş hoķkalar içinde [138b] laţif meblağ ile isti'māl iderler. Her biri şekeristān bāğımuñ gül-i handāni olduklarından ğam-ı vehm şöhetlerinden tarh olup maķabbet ü meveddet birle emirāne vü mülükāne āğāzelere başlarlar ve bu dünyāda bir kimse yoķdur ki beni te'līfe kādīr ola. Cümleñüñ ser-firāziyam ve benden mu'teber nāziük bir keyf olur mı?" didükde bunlar yaķa yaķaya olmak şadedinde iken hemān *Esrār-ı sebzevār* Kahramānī bir nā'ra çeküp cilvegāhından şāhñ mişāli şırayup ayak üzere kalkup elinde olan desteğübünü ser-i 'üryānından devr idüp 'amüd ile bir kerre kendüsün iki hāşmuñ ortasına şaldı ve aytdı: "Bre nā-halefler! İkiñüzüñ dahı bir aķçelik ma'rifetüñüz yoķdur. Vāķı'ā Efyün-ı hezār-fenndür da'vāsında şādıķdur. Fi'l-cümle seniñ keyfiyyetüñ anuñladur. Ammā ikiñüz dahı bir mühmel uğursuzsuñuz. Esvelā sen degül misüñ ki Raķīkī-zāde Çelebi yedi iklīmde ism (ü) resmi bilinürken saña mest olup 'āķıbet uğrına kırk elli biñ ğuruş deyne mübtelā olup bir vechle hālāşa imkān olmayup āhirü'l-emr kendüyi şalb eyledi. İmdi ümmet-i Muħammed'üñ başına belā-yı āsmānī vü każā-yı nā-gehānī uğursuz nekbetsüñüz. Ne haddüñüz var ki keyfiyyet da'vāsın eylersiz. Aşıl halkuñ maķbūli benem ki beni her kim isti'māl itse igne delüğinden Hindistān'ı ve çuvalduz delüğinden Frengistān'ı ve maşra delüğinden Mışr (u) 'Arabistān'ı seyr ider. Benüm eşerüm birle her kanda nazar eylese 'ibret müşāhede ider. Şafādan bir dem hālī olmaz ve cümleden biri oldur ki sühtevāt tā'ifesi bir ān bensüz olmazlar ve ben olmasam kamu 'ilmini unudurlar." didükde *Büze-i pīr-i nā-tüvān* bir kerre gürlüyüp ve bir nā'ra çeküp ayak üzere kalkup *Esrār'a* aytdı: "Behey hayvānlar ğıdāsı aşlı belürsüz [139a] nābe-kār! Bu meclisi sen hālī mi şanduñ? Benüm gibi bir umür-dide pāk pīr-i nā-tüvānuñ hużurında zebān-dirāzlık idersin. Her kim seni isti'māl iderse da'ire-i 'aķldan berī ve fehmden mahrūm kalur.

Hayvân-şifat olup dâ'imâ gülüp masha-ra-i 'âlem olur. Ağzından çıkan kelâmı kulağı iştmez ve bir günde dünyâyı yise doymaz. Hağ Te'âlâ kullarını senüñ şerrüñden emîn eyleye. Aşıl halkuñ mağbûli benem ki ekseriyâyâ halk-ı 'âlem beni harâret için şürb iderler. Teskîn iderem. İsti'mâl idene aşlâ zararum yokdur ve Tâtâr tã'ifesi yağmacı gâziler bir sâ'at bensüz 'işret eylemezler. Gerçi pîrem ammâ hareketüm bir civânda yokdur. 'Abeş söyleme bre nâbe-kârlar! Bu meydân size mi kaldı?" [139b]

Yukarıda da ifade edildiği gibi "Münazaralar genellikle diyalog temeline dayalı eserlerdir. Diğer bir deyişle şairler belirli bir kurgu dâhilinde tarafları tartışır." (Aça vd., 2009: 372). Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem'de tarafların yaptıkları konuşmalar yazar tarafından şu şekilde kurgulanmışlardır ki münazarada yer alan keyif verici maddeleri temsil eden şahısların her biri söz konusu kurguya uygun konuşurlar. Buna göre münazara taraflarının konuşmaları iki bölümden oluşur. Birinci bölüm bir önceki şahsın dolayısıyla keyif verici maddenin yerildiği, onun olumsuz taraflarının, zararlarının sayılıp döküldüğü bölümdür. İkinci bölüm ise "*aşıl halkuñ mağbûli benem ki*" veya "*aşıl 'aşıkuñ mağbûli benem ki*" diye başlayan ve keyif verici maddeyi temsil eden şahsın -dolayısıyla keyif verici maddenin- kendini övdüğü, kendi yararlarından bahsettiği bölümdür. Tarafların konuşmaları ya hor ve hakir görerek ya da meydan okuyarak son bulur. Örnek olarak *Bal Suyu*'nun *Arpa Suyu*'na, *Müşelles'in Vişnâb Çelebi*'ye ve *Arak-ı şermsâr'ın Şarâb-ı nâb'a* hitaben yaptığı konuşmaları aşağıya aldık:

"Bal Suyu Arpa Suyu'na bağıdı ki zehresi çâk olayazdı ve aytdı: "Bre senüñ ne haddüñdür bu meydâna geliip şöyle bir pîrünü 'ırzına dokınasın. Keyf da'vâsın eyleyesin. Hiç dimezsın ki bu bâğuñ bir bâğbâni ve bu meydânuñ bir nigehbânesi vardur. Sende 'âr nâmüs olaydı bu meydâna geliip bir cevâb itmezdiñ. Sen dahı bir alay Boğdân ve Eflâk neketleri zîr-i dirâhtlarda ve mezbeliklerde bî-hayâ 'avratlar ile seni isti'mâl iderler. Senüñ suçunu yok. Suç derbân-ı kaşruñdur ki sencileyin üşlübsüz herifi kaşra koya. Ammâ ne çâre. Çünkü gelmişsin bir güşede edeble hâmuş ol yohsa keyfiyyet da'vâsı senüñ kârnuñ degüldür. **Aşıl 'aşıkuñ mağbûli benem.** Rüm ilinüñ ser-firâzları ve cümle serverleri gâzileri bensüz olmaz. Bâ-huşuş ki aşlum 'asel-i muşaffâdur. Beni isti'mâl iden âdem biñ dürlü tã'am yidüm dise kâzib degüldür. Cemî' ma'cünlara kıvâm virürem. Envâ'-ı mu'aleceler bensüz olmaz. İmdi ben cevâbumda ne kadar mübâlağa itsem yiri var. Ammâ sen nesin?" didükde [140a] **Ol dem Müşelles'ün beñzi bozıldı. Döndü Vişnâb'a aytdı:** "Behey Çelebi! Ne pek atar tutarsın. Hemân dilberüm diyü garralanmañ saña mı virildi? Saña da cevâb virici bulunur. Evvelâ senüñ aşluñ bellüdü. Mu'alece ile hâşıl olmuş bir keyfsin. Sen pek temellü bir şahş degülsin. Bir kattâl-ı rüzgârsın. Her âdem senüñ kahruñu çekmez. Kibâr harcı ve mîrâşyedi çelebiler harcısın. Bir gizlü harâm-zâdesin. Çok nâz itdükçe [140b] âdemi uşandurursın. Öyle olunca bu mükeyyifâtle mücâdele itmek ne üzerine lâzım. Yirüñde ağır olsañ olmaz mı yohsa söylemedüğüümüze mi bakarsın? Öyle kıyâs eyleme ki biz söze kâdir degülü. Lâkin hâtırnuñ vardur diyü ağmâz olunur yohsa biz sizi tã bu kadar söyletmezdiñ. Mikdârnuñ bildürürdiñ. İmdi benüm yanumda keyf da'vâsın itme. Şimdi **halkuñ mağbûli benem ki** râyihâm güzel isti'mâlium tatlu aşlum hod ma'lümdür. Sâ'ir mükeyyifât gibi mübtezel degülem. Ehl-i tabî'at ile şohbet iderem. Öyle olunca benden nâzük bir keyf olur mı?" didükde [141a] **'Arak-ı şermsâr hurûşa geliip bâdeye aytdı:** "Bre kızıl yüzlü ümmü'l-habâ'ış dü cihânda mezmümü'l-enâm menba'-ı fesâd kanlı zâlim! Senüñ İslâm arasında ne münâsebetüñ vardur ki gelmiş beyhüde kelimât idersin. Evvelâ senüñ katreñ harâmdur. Her kim seni isti'mâl iderse ehli ile anasın ve kıızı ile kız karındaşın fark itmez. 'Ale'l-fevâ tevbe eylemezse bil ki imânsuz gider ve seni isti'mâl iden [141a] devletden düşer ve huzûr-ı kalb gider ve irtesi ağışama dek humârından halâş bulup gözi açılmaz. Dâ'imâ çamur içinde hunzîr gibi müstağrak olur rüsvây-ı 'âlem olur ve şeytân 'aleyhi'l-la'ne senüñ fıçuña tebevül itmedükçe hamr olmaz. 'Amel-i şeytândan hâşıl olmuş bir kahpe-i rüzgârsın. Dâr-ı İslâm arasından çık git yohsa saña işler iderem ki 'ibret-i 'âlem olursın. **Aşıl halkuñ mağbûli benem.** Yüzüm alnum açık ve hazmum kolay. Bir kimesneye zararum yok. Öyle olsa benden nâzük bir keyf olur mı?" [141b]

6. Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem'de Münazaranın Sonucu

Edebî münazaraların karakteristik özelliklerinden bir tanesi de münazarayı kaleme alanın yani yazarın veya şairin münazaranın sonucuna olan etkisidir. Wagner'in de belirttiği gibi "Bir edebî münazaranın sonucu o münazarayı kaleme alan şairin veya yazarın takdirine bağlıdır: 1) Münazara taraflarından biri münazarayı kaybettiğini kendi rızasıyla veya bir başka deyişle kendi hür iradesiyle beyan veya ilan edebilir. 2) Münazaradaki taraflar aralarında bir mutabakata varabilirler ve birbirlerinin eşit, denk olduklarını kabul ve tasdik edebilirler. 3) Taraflar kimin kazandığına hükmeden veya her iki tarafın da -veya bütün tarafların- eşit durumda olduğuna karar veren ve bunu ilan eden bir hakeme başvurabilirler ya da bütün bunların dışında 4) Münazaranın sonunda kazandığını iddia eden yepyeni bir rakip veya taraf da şaşırtıcı bir şekilde ortaya çıkabilir." (Wagner, 1993: 566).

Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem, müellifi tarafından söz konusu sonlardan birinci maddeye yani *münazara taraflarından biri münazarayı kaybettiğini kendi rızasıyla veya bir başka deyişle kendi hür iradesiyle beyan veya ilan edebileceği* uygun olarak sonlandırılmıştır:

“Kahve-i cân-fezâ taşdı köpürdi ve köpüklerin ‘âleme saçdı ve şadâsı memleket memleket Hind (u) Yemen’e ve Şâm (u) Irak’a ve Çin (ü) Mâçîn’e ve Hıttây (u) Hoten’den Deşt-i Kaççak’a gulgulesi irişdi. Veloelesi ‘âlemi tutdı ve harâreti geçmedi. Hadden bîrûn ve kıyâsdan efzûn niçe kez pişürüp kotardı. Dil-berân tâ’îfesi dudakları müşerref-i kelimât-ı hâlât itmeyince teskîn olmam. Ahîrî’l-emr cümle mükeyyifât-ı ‘âlem başma üşüp didiler ki “Ey Kahve-i cân-fezâ! Bu kadar hürüş idüp ne ma’rifetüñ vardur ki seni dahı bilürüz. Şoñradan gelme hürüc itmiş bir hâricisin. Vücûd-ı insâna bizden ziyâde ne fâ’ideñ var?” didüklerinde Kahve-i cân-fezâ aytdı: “Ey bî-edebler! Baña niçe hâricî dîrsiz? Ben ‘âleme cümleñüzden evvel gelmişdüm. Gördüm ki kadr (ü) kıymetüm bilür yok yüzlerin görmeyem diyü başum alup tağlara gitmişdüm. Nice müddetden soñra Şeyh Şazilî rahmetullahi ‘aleyh gelüp bizi da’vet eyledi ve aytdı: ‘Ey Kahve-i cân-fezâ! ‘Âlem güzellendi.’ diyü üstüme düşdi. Beni getürdi. Vâkı’â gördüm ki öyle imiş. Ol zamândan berü Mekke-i Mükerreme’de ve Medîne-i Münevvere’de fuqarâ loğması ve şulehâ gıdâsı oldum. Siz bilmez misiz zamân-ı evvelde bir kimesne ziyâfet itmek istese niçe kelle şekerler ezilmek lâzım ki şerbet ola. Şimdi benim [141b] bir fincânım andan mu’teberdür. Şekerler ezilmek ve şerbetler içilmez oldı. Kemâl üzere rağbetleri baña düşdi. Hattâ bir ziyâfet olsa soñradan ben olmasam ol ziyâfet bir hâbbeye geçmez ve bundan mâ’adâ benimçün ‘âlî kahve-hâneler yapup ve zî-kıymet fincânlar ile dil-berân tâ’îfesi varup erbâb-ı zurâfanuñ eline virdükde ol dem hâşıl olan keyfiyyetüm cümleñüzden ‘âlîdür.” diyince cümle mükeyyifât-ı ‘âlem ser-nigün oldı. Hâcîl olup tekellüme ve cevâba kâdir olmayup hemân mecmû’ı şad bâr ayak üzere kalkup aytdılar: “Ey Kahve-i cân-fezâ! Biz küstâhlık eyledük. Şuçumuzu ‘afv eyle. Bir dahı keyfiyyet iddi’âsın itmeyelüm. Hemân biz kendümüze münâsib olan kimesneler ile ülfet idelüm.” diyüp recâ eylediler. Kahve-i cân-fezâ dahı recâların kabûl idüp istihkâklarına göre birer münâsib memleket virüp...” [142a]

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere münazarada son sözü söyleyen *Kahve-i cân-fezâ* - dolayısıyla kahve- konuşmasını *“Benim keyif vericiliğim hepinizden üstündür.”* diyerek bitirir. Diğer keyif verici maddeleri temsil eden şahıslar -dolayısıyla kahve haricindeki mükeyyifat- bu sözleri duydukları anda başlarını öne eğip sus pus olurlar ve utançlarından konuşacak halleri kalmaz ve kahveye cevap veremezler. Sonra hepsi birden ayağa kalkarak *“Ey Kahve! Biz küstâhlık ettik. Suçumuzu bağışla. Biz bir daha keyif vericilik iddiasında bulunmayalım ve bundan sonra kendi seviyemize uygun olan kimselerle konuşup görüşelim.”* diyerek kahve karşısında yenildikleri kabul ve beyan ederler.

Kahvenin, münazaranın galibi olarak mükeyyifat içinden afyon ile berşi kardeş edinmesi, tütünü kendine hizmetçi yapması ve geriye kalan bütün keyif verici maddeleri geldikleri yerlere geri göndermesi - âdeta toplumdan dışlayarak sürgüne göndermesi- ilgi çekici bir sondur. Biz bunu sadece müellifin değil toplumun da mükeyyifata bakış açısını yansıtan, toplum nazarında hangi keyif verici maddelerin meşru görüldüğünü aksettiren bir son olarak görüyoruz.

7. Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem Bağlamında Osmanlı Toplumunda Keyif Verici Maddelere Müptela Olan Toplum Kesimleri, Tarikat ve Meslek Mensupları

Hiç şüphe yok ki edebî eserler kurgusal metinlerdir. Yani bu metinler yazarlarının veya şairlerinin muhayyilerinde oluşan metinlerdir. Başka bir deyişle edebî metinlerin gerçeklerle ilişkisi tarihî belgelerin gerçeklerle olan ilişkisi gibi değildir. Ama bu, edebî metinlerin tamamen hayal mahsulü olduğu, yazıldıkları dönemin ve toplumun sosyo-kültürel hayatından hiç izler taşımadığı anlamına da gelmez. Çünkü her edebî metin yazıldığı dönemin ve toplumun sosyo-kültürel yapısını az ya da çok aksettirir. Biz bu görüşün Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem için de geçerli olduğunu düşünüyoruz. Yani onun bir edebî münazara olmasının yanı sıra mükeyyifat denilen keyif verici maddeler açısından döneminin sosyo-kültürel yapısını yansıttığını düşünüyoruz. Buna göre Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem hem bir edebî münazara hem de yazıldığı dönemde Osmanlı sınırları dahilinde avamdan havasa kadar keyif verici maddelere müptela olan toplum kesimlerine, tarikat ve meslek mensuplarına ışık tutan bir eserdir.

Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem’de keyif verici maddeler temsilcileri aracılığıyla münazaranın yapılacağı kavra gelirlerken maiyetlerinde bu maddelere müptela olan, bunları çok kullanan toplum kesimleri, tarikat veya meslek mensupları vardır. Yine keyif verici maddeler münazara esnasında gerek birbirlerinin olumsuz yanlarını sayıp dökerken gerekse de övünürlerken hangi zümreler, toplumsal kesimler, tarikat ve meslek mensupları tarafından kullanıldıklarını onları temsil eden şahısların ağzından dile getirirler. Buna göre

Afyon ‘erbâb-ı zurafâ’nın yani zarif kimselerin müptelası olduğu bir keyif verici maddedir.

“...nā-gāh intihā-yı şahrādan Hāşimī tonlu mülebbes ve muhteşem bir kimesne rikābında erbāb-ı zurafā gün-ā-gün libaslar ile edebāne getirüp kaşr-ı ma’hüda duhül itdürdiler. Ol dağı varup bir yirde karar eyledi. Meger ismlerine Efyün-ı hezār-fenn dirler idi.” [136b]

Berş’i ise daha çok latif ve zarif çelebiler kullanırlar.

“Aşıl halkuñ maqbūli benem ki laṭīf ü zarīf çebebi ülfet-i yārān olduğumdan felekden kām almak sevdaşıyla bir yire gelüp ‘işret iderler ve hezārān ta’zīm ile gümüş hoşkalar içinde [138b] laṭīf meblağ ile isti’māl iderler.” [139a]

Esrar ise Bektaşîlerin ve medrese öğrencilerinin rağbet ettiği bir keyif verici maddedir.

“Ba’dehu yeşiller giymiş derviş-nihād öñince Bektāşiyān ṭā’ifesi zürnā vü ney şadāsı āsmāna yetişüp ol dağı sancağlar ile ve niçe ṭorlağlar ve köçekler bile gelüp kaşr-ı ma’hüdeye duhül eyledükde aña dağı ta’zīm idüp yir gösterdiler. Ol dağı dervişāne karar eyledi. Meger ismlerine Esrār-ı sebzevār dirler imiş.” [137a]

“Aşıl halkuñ maqbūli benem ki beni her kim isti’māl itse igne delüğinden Hindistān’ı ve çuvalduz delüğinden Frengistān’ı ve maşra delüğünden Mışr (u) ‘Arabistān’ı seyr ider. Benüm eserüm birle her kanda nazar eylese ‘ibret müşāhede ider. Şafādan bir dem hālī olmaz ve cümleden biri oldur ki sühteovāt ṭā’ifesi bir ān bensüz olmazlar ve ben olmasam kamu ‘ilmini unudurlar.” [139a]

Boza Tatarların ve yağmacı gazilerin çok kullandıkları bir keyif verici maddedir.

“...Tātāristān ṭā’ifesi öñince beyāz bayraklar açup rikābın ṭutup envā’-ı ikrāmile geldükde aña dağı ma’a’l-kerāhe yir gösterüp ol dağı geçüp bir güşede bābāyāne karar eyledi. İsmlerine Būze-i nābe-kār dirler imiş.” [137a]

“Aşıl halkuñ maqbūli benem ki ekşeriyā halk-ı ‘ālem beni harāret için şürb iderler. Teskīn iderem. İsti’māl idene aşlā zararum yokdur ve Tātār ṭā’ifesi yağmacı gāziler bir sā’at bensüz ‘işret eylemezler.” [139b]

Yine Boza meşaleciler, katırcılar, seyisler ve hizmetçiler tarafından çok içilen bir keyif vericidir.

Bunu Arpa Suyu’nun bozayı temsil eden Būze-i nābe-kār’a yönelttiği eleştirilerden anlıyoruz.

“Eovēlā saña ṭālib olanlar bir alay ‘üryān meş’aleciyān ve kaṭırcıyān u ḥarbendegān ve hizmetkārān nekbetān ṭā’ifesidür yoḥsa şürb-i mükeyyifāt zevkından bilenler seni kabül itmezler.” [139b]

Bal Suyu’nun Arpa Suyu’nu eleştirirken kullandığı “Sen dağı bir alay Boğdān ve Eflāk nekbetleri zīr-i dıraḥtlarda ve mezbeliklerde bī-ḥayā ‘avratlar ile seni isti’māl iderler.” [140a] ibaresinden de biranın Eflak ve Boğdan’ın düşkünleri tarafından ağaç altlarında ve mezbeliklerde içildiğini öğreniriz. Bira ayrıca Eflak ve Boğdan beyleri tarafından da çok içilen bir keyif verici maddedir.

“Ba’dehu anı görüp bir şaruşın uzun boylu bir kimesne Rüm dīvānesi mānendi za’ferānī libaslar ile zeyn olmuş yanında Eflāk ve Boğdān begleri ve niçe ‘askerler ile kaşr-ı ma’hüdeye gelüp mertebesince yir gösterüp karar eyledi. Bunuñ ismine Arpa Şuyı dirler imiş.” [137a]

Bal likörü kendini överken kimler tarafından çok kullanılan bir keyif verici madde olduğunu açıkça belirtir: Rumeli’nin seçkinleri, önde gelenleri, bütün serverleri ve gazileri.

“Aşıl ‘āşıkuñ maqbūli benem. Rüm iliniñ ser-firāzları ve cümle serverleri gāzileri bensüz olmaz.” [140a]

Bal likörü Bosna Budemle eyaletinin önde gelenleri tarafından da kullanılır.

“Ba’dehu bir ṭarafda mümtāz bülend-şehbāz āteşī cāmelere müstağrak Rüstem-şalābet Dürzī-kıyāfet yanınca Rüm ili mümtāzları Bosna Budem(le) eyāletiniñ ser-firāzları reng-āmiz bayraklar çeküp medḥ ü senā iderek kaşr-ı ma’hüdeye gelüp mükeyyifāt-ı ‘ālem yir gösterüp ta’zīm ile pehlevān mişāli karar eyledi. Bunuñ ismine Bal Şuyı dirler imiş.” [137a]

“Şimdi a’yān-ı devletüñ ve ekābir-i saltānatuñ maḥbūbı benem ki...” [140b] ve “Cemī’ erbāb-ı devlet ve ehl-i ṭabī’at benümle hem-nişin olup ülfet iderler. Erbāb-ı nekbet aşlā yüzüm görmeden müberrādur.” [140b] ibarelerinden de vişne likörünün devlet erkānı ve saltanat mensuplarınca tercih edilen bir keyif verici madde olduğu anlaşılmaktadır.

Şarap ise “Hemān halkuñ maqbūli benem ki şem’le cem’ olan kimesnelere bir kaṭrem kuvvet-i cāvidānī ve lücce-i āb-ı ḥayvānī olup zevk iderler. Öyle olunca zamāneye benden gayrı maqbūl keyf olur mı?” [141a] diyerek düşkünler tarafından tüketilen bir keyif verici madde olduğunu beyan eder.

“Ol zamāndan berü Mekke-i Mükerrreme’de ve Medīne-i Münevvere’de fuḳarā loğması ve şuleḥā gūdāsı oldum.” [141b] diyen kahvenin fakirler ve salih kimseler arasında yaygın olduğunu ve yine kahvenin “...bundan mā’ada benümçün ‘ālī kahve-ḥāneler yapup ve zī-kıymet fincānlar ile dil-berān ṭā’ifesi varup erbāb-ı zurafānuñ eline virdükde ol dem ḥāşıl olan keyfiyyetüm cümleñüzden ‘ālīdür.” [142a] sözlerinden de zarif kimseler tarafından da içilen bir keyif verici madde olduğunu anlıyoruz. Yani kısacası kahve zengin fakir herkesin kullandığı bir keyif verici maddedir.

8. Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem'e Göre Keyif Verici Maddelerin Yaygın Olarak Kullanıldığı Coğrafi Bölgeler ve Yerler

Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem sadece keyif verici maddelere müptela olan toplum kesimlerine, meslek veya tarikat mensuplarına ışık tutan bir eser değildir. O aynı zamanda bu maddelerin hangi coğrafi bölgelerde ve yerlerde yaygın olarak kullanıldıklarını da gösterir. Bu bölgelerin nereleri oldukları hem keyif verici maddeleri temsil eden şahısların münazaranın yapılacağı kasa gelirken yanlarında bulunan kimselerde hem de kahvenin münazaranın galibi olarak keyif verici maddelerin ricalarını kırmayarak her birini münasip bir memlekete göndermesinde tezahür eder. Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem'e göre keyif verici maddelerin coğrafi olarak dağılımı ve yaygınlığı şöyledir:

Boza: Tataristan, Kırım

Bozayı "...*Tâtâristân* tâ'ifesi öñince beyâz bayrâklar açup rikâbın tutup..."[137a] getirir ve kahve "...*Bûze-i nâ-tüvân'ı Kırım'a* gönderdi..."[142a]

Bira: Eflak ve Boğdan

Arpa Suyu "...yanında *Eflâk ve Boğdân* begleri ve niçe 'askerler ile kaşr-ı ma'hüdeye gelüp..."[137a] kahve münazara sonunda "...*Arpa Suyın Eflâk ve Boğdân* memleketine gönderdi..."[142a]

Bal Suyu, Arpa Suyu'na hitap ediyor:

"*Sen daħı bir alay Boğdân ve Eflâk* nekbetleri zîr-i dirâhtlarda ve mezbeliklerde bî-hayâ 'avratlar ile seni isti'mâl iderler." [140a]

Bal likörü: Rumeli, Bosna Budemle, Boğdan

Bal Suyu "...yanınca *Rûm ili* mümtâzları *Bosna Budem(le)* eyâletiniñ ser-firâzları reng-âmîz bayrâklar çeküp medh ü senâ iderek kaşr-ı ma'hüdeye gelüp..."[137a] kahve "*Bal şuyın Bosna Budem(le)* semtine gönderdi."[142a]

Vişnâb Çelebi Bal Suyu'na şöyle hitap ediyor:

"*Öyle istimâ' olmur ki Rûm ilinde ve Boğdân semtinde meşhürsün.*" [140b]

Vişne likörü: Edirne ve Belgrad

Kahve "*Vişnâb(i) Edirne Belğrâd* semtine gönderdi."[142a]

Müselles: Gelibolu ve Erdel

Kahve "*Müselles'i Gelibolu ve Erdel'e* gönderdi."[142a]

Şarap ve Arak: Frengistan

Kahve "*Şarâbile 'Arağ'ı Frengistân'a* gönderdi."[142a]

Esrar: Sınır boylarına

"*Esrâr-ı sebze-vâr'ı daħı mahrûm kâlmasun Bektâşiyân ile ser-ħadlere* gönderdi."[142a]

Afyon, Berş, Tütün, Kahve: İstanbul

Kahve, "*Efyün ile Berc'i* qarındaş eyledi ve *Duħân'ı* kendüye hizmetkâr eyleyüp 'azm-i *İstanbul* eylediler."[142a]

9. Metin

[136b]

Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem

Sebeb-i taħrîr-i kalem ve mücib-i taşîr-i raqam oldur ki ezmine-i sâbıkda bir gün mecmû'a-i yârân ve zümre-i ihvân ve ehl-i ırfân ile hem-dem ü şoħbet idüp rûzgârûñ miħnet ü meşakkatinden ve bu felek-i kecrevün elem-i hayretinden ve tabî'atun melâlet ü keşâfetinden müzâkereye şürü' idüp "Äyâ bu dehr-i de(nî) daħı bir def'a murâd üzere devr idüp ve bu çarħ-ı ħilekârdan bir kâm almak müyesser olur mu yoħsa hemân böyle dest-i ğamla melül ü maħzûn kalur muyuz?" diyü iştigâl üzere iken nâ-gâh yârândan biri nuţka gelüp lisân-ı pâk ile "Ey yârân-ı bâ-şafâ vü erbâb-ı vefâ! Bu ħaķir istimâ' eyledüm ki ħâlâ Taħayyülât sancağında ve 'İşret-âbâd şahrâsında 'umümen mükeyyifât-ı 'âlem için bir niçe 'âlî kaşrlar binâ eylemişler ki cümle etrâf gülistân ve âb u hevâsı laţif ü firâvân bahâristân nümâyân ve feryâd-ı 'andelîb-i ħoş-elĥân böyle bir bâğ-ı meserredür ki cihânda bir daħı nazîri yoķdur. 'Ale'l-ħuşuş bugün cemî' mükeyyifât-ı 'âlem anda cem' olup 'azîm mücâdele vü mübâħşe olınsa gerekdür. Sizünle varup seyr ü temâşâ idelüm." didükde cümle yârân ma'kül görüp teferrüce 'azîmet idüp ol menzil-i ma'hüdeye gelüp mükeyyifât gelmesine muntazırlar iken nâ-gâh intihâ-yı şahrâdan Hâşimî tonlı mülebbes ve muħteşem bir kimesne rikâbında erbâb-ı zurafâ gün-â-gün libâslar ile edebâne getirüp kaşr-ı ma'hüda duħül itdürdiler. Ol daħı varup bir yirde qarâr eyledi. Meğer ismlerine Efyün-ı hezâr-fenn dirler idi ve anı gördiler bir esvedü'l-levn Hemedânî libâslar ile müzeyyen ve siyâh-puşân 'askeri öñince sancaqlar çeküp ihtişâmla geldükde Efyün buña ta'zîm idüp yir gösterüp ol daħı zarîfâne geçüp qarâr eyledi. Meğer bunuñ ismine [137a] Berc-i cihân dirler imiş. Ba'dehu yeşiller giymiş dervîş-nihâd öñince Bektâşiyân tâ'ifesi zürnâ vü ney şadâsı âsmâna yetişüp ol daħı sancaqlar ile ve niçe torlaklar ve köçekler bile gelüp kaşr-ı ma'hüdeye duħül eyledükde aña daħı ta'zîm idüp yir gösterdiler. Ol daħı dervîşâne qarâr eyledi. Meğer ismlerine Esrâr-ı sebzevâr dirler imiş. Ba'dehu bir aķ

şakallu pîr-i nâ-puhte aklar giymiş Tâtâristân tâ'ifesi öñince beyâz bayraklar açup rikâbın tûutup envâ'-ı ikrâmile geldükde aña dañı ma'a'l-kerâhe yir gösterüp ol dañı geçüp bir güşede bâbâyâne qarâr eyledi. İsmlerine Bûze-i nâbe-kâr dirler imiş. Ba'dehu anı görüp bir şaruşın uzun boylu bir kimesne Rûm dîvânesi mânendi za'ferânî libâslar ile zeyn olmuş yanında Eflâk ve Boğdân begleri ve niçe 'askerler ile kaşr-ı ma'hüdeye gelüp mertebesince yir gösterüp qarâr eyledi. Bunun ismine Arpa Şuyı dirler imiş. Ba'dehu bir tarafda mümtâz bülend-şehbâz âteşi câmelere müstağrak Rüstem-şalâbet Dürzi-kıyâfet yanınca Rûm ili mümtâzları Bosna Budem(le) eyâletiniñ ser-firâzları reng-âmîz bayraklar çeküp medh ü senâ iderek kaşr-ı ma'hüdeye gelüp mükeyyifât-ı 'âlem yir gösterüp ta'zîm ile pehlevân mişâli qarâr eyledi. Bunun ismine Bal Şuyı dirler imiş. Ba'dehu bayraklar ile bir kimesne zâhir olup her sancağ yanında biñ dil-berân tâ'ifesi menevîş ü ergavânî libâslar ile zeyn olmuş muhteşem a'yân-ı kibâr ve üzerine münâsib libâslar giymişler hezâr 'izz ü nâz ile menzil-i mezbûreye gelüp kânûn-ı kadîm üzere huzûr-ı mükeyyifâta geldi. Cemî' mükeyyifât-ı 'âlem ayağ [137b] üzere kaşküp mübâlağa-i ta'zîm idüp ol dañı Rüstem gibi geçüp yirinde oturdu. Meger bunun ismine Vişnâb Çelebi dirler imiş. Ba'dehu yarım sâ'at geçmeden bir gürüldi şâdir oldu. Bakup gördiler cümle çâr-ebürü vü tüvânâ ince miyân serv-şad yigitler gelürler ve 'ilm-i müsikiden haberdâr ve birbiriyle muşâhib kol kola virüp şöhet iderler. Ammâ bunların ser-çeşmesi olan kimesne bir hüv-şuret Kahramân-şifat Rüstem-şalâbet sağ şola nazar idüp zehreler çâk iderek güyâ 'Arab leşkerinden bedî'ü'z-zamân u tiğ-zen sultân-ı hâver Kâsım-ı bî-amândur. Ol tavriyle menzil-i ma'hüdeye geldükde cemî' mükeyyifât-ı 'âlem ayağ üzere kaşküp isti'dâdına göre yir ta'yîn eylediler. Bunun ismine Müşelleş dirler imiş. Ba'dehu anı gördiler bir gürüldi peydâ oldu. "Aceb ne ola?" diyü bakarken şahrâ cänibinden küslar ve nâylar şadâsı 'âlemi zelzeleye viridi. Bî-şümâr tûğ (u) sancağlar nümâyân oldu. Etrâfdan niçe biñ efgendeler ve civârdan niçe biñ şermendeler kol kola virüp 'âlemi hengâmeler ile bir velvele-i tûmürâğdur ki dil ile ta'bîr ve kalem ile tahrîr kâbil degüldür. Ammâ bunun ser-çeşmesi kızıl yüzlü kan beñizlü ve kız şüretlü oğlan heybetlü hün-çeşm bir kimesnedür ki gülgünü câmelere ve âteşi libâslara garğ olmuş hañcer elde tiğ belde bâde serde sine çâk ve'l-hâşıl âdemi eyler helâk mefhûmı muktezâsınca Rüstem ü Efrâsiyâbvâr na'ra urarak ve kûs-ı İskender şafâ-i sînesin döğerek bir elde çeng rebâb ve bir elde sîh kebâb ism (ü) resmine Şarâb-ı nâb u bâde-i gülgün-nikâb dirler imiş. Bu mehâbetle içeri girdiler. Cümle mükeyyifât-ı 'âlem şad pâre olup ta'zîm ile ayağ üzere kaşküp "Kadem-rencide kılsañ nola şâhum! Buyur hâne sizüñdür pādşâhum!" [138a] Cihân pehlevânı Rüstem'ün şandalyesin pūşidesin kaldurup geçüp lenger virüp oturduğda şandâlî inil inil inileyüp pâyını dizi üzere koyup tâcını kec-rev kılup didi: Beyt "Var mıdur meydân-ı aşkuñ bir dil-âver serveri/İşte meydân işte er merdüm diyen gelsün beri" diyüp cevânib-i erba'asına nazar kılduğda "Âyâ bizüm kılumuza tûkınıur var mıdur?" diyü murâkabeye varup ba'dehu anı gördiler ki bir şarı libâslar ile muhteşem ceysi kavî dili tatlı bir nev-reste tâze mümtâz şîrîn-güftâr bülbül-i güyâdur. Öñince 'uşşâk el ele tûutup semâ' iderek def gibi sînesin döğerek kaşr-ı ma'hüdeye geldiler ve buna hezâr ta'zîm ile yir gösterdiler. Geçüp edebâne qarâr eyledi. Meger ismine 'Arağ-ı şermsâr dirler imiş. Ba'dehu anı gördiler esmerü'l-levn Yemen âdemîsi Hind u 'Arabistân sipâhı sözi lañif ü zarîf miskî rengler giymiş ismine Kahve dirler imiş. Ba'dehu pādşâhâne ardınca öñince dil-berân tâ'ifesi ismlerine Duñân ta'bîr olunur. Anlar dañı 'udî câmeler giymiş. Ol sâ'at âteşi-i aşkla içeri girdi. Fî'l-cümle mükeyyifât-ı 'âlem ayağ üzere kaşküp aytdılar: "Ey Kahve! Senüñ vücüduñ cihâna geleli bize yir kalmadı!" diyü Afyon ile Berc arasında yir gösterdiler. Geçüp zarîfâne qarâr eyledi. Bunlar bu vech üzere şöhet idüp tamâm kelleler germ hâşrlar nerm olup esnâ-yı şöhetden şöra Efyün-ı hezâr-fenn cümleden muşaddem gelmekle keyfiyyet kıvâm-ı tamâm mertebesin bulduğda cüş (u) hurûşa gelüp ayağ üzere kaşküp belâgat u feşâhat ile söyleyüp "Evvelâ ey mükeyyifât-ı 'âlem! Öyle istimâ' iderem ki siz her birüñüz haddüñüzden ziyâde lâf (ü) güzâf idüp zu'muñuzca keyfiyyet iddi'âsın idersiz. Siz bizüm üzerümüze taşaddur itmek murâd idermişsiz. İmdi ben var iken sizüñ ne miqdârüñüz vardur ki [138b] keyfiyyet iddi'âsın idersiz. Siz hod bellü belürsüz küstâhsız. Ben ki büstân (u) bâğ içre südden perverde olmuş bir şaşşam ki 'ale'd-devâm bensüz şöhet idemezler. 'Arab'da ve 'Acem'de ve Hind ve 'Irâğ'da ve sâ'ir vilâyetlerde bir adı bellü kişiyem. Bâ-huşûş benüm eşerüm olduğıcün haşhâş kabın diyâr-ı 'Acem'de mu'teber tûutup gülnâr şarâbı iderler. Ekşer şerbetlere ve ma'cûnlara qorlar ve dañı cänları gibi başlarında ve mâlları gibi koyunlarında getirürler. Piyâde qalmışlara ve yigit olanlara benümle kıvâm-ı kuvvet hâşıl idüp her yârânüñ ceybinden gitmem ve 'aşâ-yı pîrân olup dünyâ tayanur ve keyfiyyetüm ile âlüde olanlar ehl-i kemâl olup mükâlemeye şürü' eyleseler her bir kelimâtları lü'lü'-i lâlâ olup 'anber-efşân olurlar. Netîce-i kelâm zamânüñ Kahramân'ıyam ki cihâna mişlüm gelmemişdür. Öyle olsa benden mu'teber bir keyf olmaz." diyüp hâdden ziyâde lâf (ü) güzâf idince Berc-i cihân-nümâ'nuñ qarârı kalmayup Efyün'a aytdı: "Behey onmaz yidüğü içine sinmez ümmü'l-emrâz! Sen(üñ) ne hâşşâñ vardur ki keyfiyyet iddi'âsın idersin. Evvelâ seni kim isti'mâl iderse yüregini delük delük idersin ve gözleri açılmaz ve qanda oturacağı bilmez ve hasen-i hulqdan müberrâ olup 'amelden qalır ve şehvetin keser. Dünyâyı harâba virmeden gayrı fâ'ideñ yokdur. Saña tâbî' olan kimesneyi insâniyyetden çıkarup halk beyninde maşhara olur. 'Âlem tiryâkî diyü istihzâ iderler. Zârardan

ğayı bir fâ'ideñ yokdur. Âhîr meskeni Süleymâniyye kahvesiniñ bir bucağı olur. Bilâd-ı İstanbul'da vücuduñ izâlesi lâzım olmuştur. Böyle olunca senden nekbet olmaz. Aşıl halkuñ maqbûli benem ki laţîf ü zarîf çebebi ülfet-i yârân olduğumdan felekden kâm almak sevdâsıyla bir yire gelüp 'işret iderler ve hezârân ta'zîm ile gümüş hoşkalar içinde [139a] laţîf meblağ ile isti'mâl iderler. Her biri şekeristân bâğınıñ gül-i hândanı olduklarından gam-ı vehm şöhbetlerinden tarh olup maħabbet ü meveddet birle emîrâne vü mülükâne âğâzelere başlarlar ve bu dünyâda bir kimse yokdur ki beni te'lîfe kâdir ola. Cümleñ serfirâziyam ve benden mu'teber nâzûk bir keyf olur mı?" didükde bunlar yağa yağaya olmak şadedinde iken hemân Esrâr-ı sebzevâr Kahramânî bir na'ra çeküp cilvegâhından şâhîn mişâli şıçrayup ayak üzere kalkup elinde olan desteçübünü ser-i 'üryânından devr idüp 'amûd ile bir kerre kendüsün iki haşmuñ ortasına şaldı ve aytdı: "Bre nâ-halefler! İkiñüzüñ dağı bir aqçelik ma'rifetüñüz yokdur. Vâkı'â Efyün-ı hezâr-fenndür da'vâsında şâdıkdur. Fi'l-cümle senüñ keyfiyyetüñ anuñladur. Ammâ ikiñüz dağı bir mühmel uğursuzsuñuz. Evvelâ sen degül misüñ ki Rahîkî-zâde Çelebi yedi iklimde ism (ü) resmi bilinürken saña mest olup 'âkıbet uğrına kırk elli biñ ğuruş deyne mübtelâ olup bir vechle hâlâşa imkân olmayup âhîrül-emr kendüyi şalb eyledi. İmdi ümmet-i Muhammed'üñ başına belâ-yı âsmânî vü kazâ-yı nâ-gehânî uğursuz nekbetsüñüz. Ne haddüñüz var ki keyfiyyet da'vâsın eylesiz. Aşıl halkuñ maqbûli benem ki beni her kim isti'mâl itse igne delüğinden Hindistân'ı ve çuvalduz delüğinden Frengistân'ı ve maşra delüğinden Mısr (u) 'Arabistân'ı seyr ider. Benüm eşerüm birle her kıanda naẓar eylese 'ibret müşâhede ider. Şafâdan bir dem hâlî olmaz ve cümleden biri oldur ki sühtevât tâ'ifesi bir ân bensüz olmazlar ve ben olmasam kamu 'ilmini unudurlar." didükde Bûze-i pîr-i nâ-tüvân bir kerre ğürleyüp ve bir na'ra çeküp ayak üzere kalkup Esrâr'a aytdı: "Behey hayvânlar ğıdâsı aşlı belürsüz [139b] nâbe-kâr! Bu meclisi sen hâlî mi şanduñ? Benüm gibi bir umûr-dîde pâk pîr-i nâ-tüvânüñ huzûrında zebân-dırâzlık idersin. Her kim seni isti'mâl iderse dâ'ire-i 'ağldan berî ve fehmden maħrûm kalur. Hayvân-şıfat olup dâ'imâ ğülüp maşhara-i 'âlem olur. Ağzından çıkan kelâmı kulağı işitmez ve bir ğünde dünyâyı yise doymaz. Haq Te'âlâ kullarını senüñ şerrüñden emîn eyleye. Aşıl halkuñ maqbûli benem ki ekşeriyyâ halk-ı 'âlem beni harâret için şürb iderler. Teskîn iderem. İsti'mâl idene aşlâ zararum yokdur ve Tâtâr tâ'ifesi yağmacı ğâzîler bir sâ'at bensüz 'işret eylemezler. Gerçi pîrem ammâ hareketüm bir civânda yokdur. 'Abeş söyleme bre nâbe-kârlar! Bu meydân size mi kaldı?" didükde hemân ol dem Arpa Şuyı bir kerre köpürüp Rûm dîvânesi gibi köpüklerin şaçup Bûze'ye aytdı: "Behey Bûze! Senüñ ne haddüñdür izhâr-ı keyfiyyet idersin. Evvelâ saña tâlib olanlar bir alay 'üryân meş'aleciyân ve kaçırcıyân u ğar bendegân ve ğizmetkârân nekbetân tâ'ifesidür yoħsa şürb-i mükeyyifât zevkıñden bilenler seni kabûl itmezler. Seni isti'mâl idenüñ zâhiri bâtınına mübeddel olup evkât-ı külliyesi hâne-i müsterâhında geçüp râyiha-i ğabîşden dimâğı mülevves olur. 'Ömri olduğça baş ağrısından kurtulmaz ve âfât-ı hâlâ vü istiskâdan bir dem hâlî olmaz. 'Âkıbet sen anuñ sebab-i mevti olursın. Seni isti'mâl iden ancak iki fâ'ideden hâlî degül. Biri evine ğırsız girmez ve biri ayağın kelb ışırmaz. Ħırsız girmemenüñ vechi balğam marâzına mübtelâ olur. Öksürmeden hâlî olmaz. Ħırsız ğelür ğörür âdem sesi var ğor gider. Kelb ışırmadığı budur. İstiskâ olur elinde degneg ile gezer. Kelb [140a] ğörür kaçır. İşte senüñ fâ'ideñ budur." didükde Bûze tekellüme kâdir olmayup bu hâlde kalıncağ hemân Bal Şuyı Arpa Şuyı'na bağıdı ki zehresi çâk olayazdı ve aytdı: "Bre senüñ ne haddüñdür bu meydâna ğelüp şöyle bir pîrüñ 'ırzına doğınasın. Keyf da'vâsın eylesin. Ħiç dimezsın ki bu bağıuñ bir bağıbanı ve bu meydânüñ bir nıgehbânesi vardur. Sende 'âr nâmûs olaydı bu meydâna ğelüp bir cevâb itmezdüñ. Sen dağı bir alay Boğdân ve Eflâk nekbetleri zîr-i dirâhtlarda ve mezbeliklerde bî-ğayâ 'avratlar ile seni isti'mâl iderler. Senüñ şuçüñ yok. Şuç derbân-ı kaşruñdur ki sencileyin üşlübsuz ğerîfi kaşra kıoya. Ammâ ne çâre. Çünkü ğelmişsin bir ğüşede edeble ğâmûş ol yoħsa keyfiyyet da'vâsı senüñ kârüñ degüldür. Aşıl 'âşıkuñ maqbûli benem. Rûm ilinüñ serfirâzları ve cümle serverleri ğâzîleri bensüz olmaz. Bâ-ğuşuş ki aşlum 'asel-i muşaffâdur. Beni isti'mâl iden âdem biñ dürlü ta'âm yidüm dise kâzib degüldür. Cemî' ma'cûnlara kıvâm virürem. Envâ'-ı mu'aleceler bensüz olmaz. İmdi ben cevâbumda ne kıadar mübâlağa itsem yiri var. Ammâ sen nesin?" didükde Vişnâb Çelebi rüy-ı laţîf(i) tağayyür olup beñzi kızarup kıana döndi. Bunlaruñ birbiriyle nâ-sezâ kelimât itdüklerinden elem çekdi. Zîrâ nâzûk-vücûd laţîf ve şâhib-ţabî'at olmağla vâfir elem çekdi. Bal Şuyı'na aytdı: "Utanmaz mısın? Senüñ mücâdele eyledüğüñ kimdür? Akrân (u) emşâlüñ degüldür. Neden lâzım ğeldi ki bu 'âlî meclisde bu şıfatlı kışi ile mücâdele idesin? Bunca zurafâ yanında bâ-ğuşuş benüm olduğum yirde senüñ ne haddüñdür fetĥ-i kelâm idüp söz söyleyesin. Gerçi senüñle bir miqdâr akrabâlığumuz vardur. Lâkin 'ağluñda ğıffet ve fikründe nekbet vardur [140b] ve şâribüñ olanlar 'ağl şâhibi degüldür. Öyle istimâ' olunur ki Rûm ilinde ve Boğdân semtinde meşhürsın. Eşkıyâ ile ülfet idermişsin. İsti'mâl iden dağı senden hoşnûd degüldür. Öyle olıcağ bu da'vâ üzerine neden lâzım ğeldi? İmdi ne miqdârlı kışi olduğın aña göre keyfiyyet da'vâsın eyle yoħsa beyhûde cevâbdan ne ğaşıl olur? Şimdi a'yân-ı devletüñ ve ekâbir-i şalţanatuñ maħbûbı benem ki ismüm edebâne ve çeşmüm zarîfâne ve cümlesi ehl-i perde vücûd-ı nâzûk dil-berler beni ğayırlara inanmayup kendüleri sîm kıolların şığayup ğizmetüm iderler. Taţlu dilümden kendülere üşenmek ğelmez. Kemâl mertebe ben de mizâclarına göre ğareket iderem.

Gün-â-gün libâslara garğ olup misk (ü) ‘anber râyihalar ile kendümi âlüde iderem. Ol maħalde niķâbum ref’ idüp cemâlüm ‘arz eylesen tã’ife-i dil-berânda revnaķ-ı ħüsn ħalmaz ve a’yân-ı kibâr ile evvânlar da ve ħaşrlarda nefis tã’âmlar ve gün-â-gün mezeler ile isti’mâl iderler. Cemî’ erbâb-ı devlet ve ehl-i tabî’at benümle hem-nişin olup ülfet iderler. Erbâb-ı neket ašlâ yüzüm görmeden müberrâdur. Böyle olıncaķ benden nâzûk bir keyf olmaz.” Kemâl mertebe Bal Şuyın yudı ŧaradı. Tamâm eski beze döndürdi. Ğayr cevâba ķâdir olmayup ħâlî kaldı. Ol dem Müşelles’ün beñzi bozıldı. Döndi Vişnâb’a aytdı: “Behey Çelebi! Ne pek atar ŧutarsın. Hemân dil-berüm diyü ħarralanmañ saña mı virildi? Saña da cevâb virici bulunur. Evvelâ senüñ ašluñ bellüdü. Mu’âlece ile ħâşıl olmuş bir keyfsin. Sen pek temellü bir şaħş degülsin. Bir ħattâl-ı rûzgârsın. Her âdem senüñ ħahruñı çekmez. Kibâr ħarcı ve mîrâşyedi çelebiler ħarcısın. Bir gizlü ħarâm-zâdesin. Çok nâz itdükçe [141a] âdemi uşandurursın. Öyle olunca bu mükeyyifâtla mücâdele itmek ne üzerine lâzım. Yiründe ağır olsañ olmaz mı yoħsa söylemedüğümüze mi baķarsın? Öyle kıyâs eyleme ki biz söze ķâdir degülüz. Lâkin ħâŧruñuz vardur diyü aĝmâz olunur yoħsa biz sizi tã bu ķadar söyletmezdük. Miķdârũñı bildürürdük. İmdi benüm yanumda keyf da vâsın itme. Şimdi ħalkũñ maķbûli benem ki râyiham güzel isti’mâlüm ŧatlu ašlum ħod ma’lûmdur. Sâ’ir mükeyyifât gibi mübtezel degülem. Ehl-i tabî’at ile şoħbet iderem. Öyle olunca benden nâzûk bir keyf olur mı?” didükde hemân-dem Bâde-i gülgün kızardı bozardı. ‘Aķiķe döndi. Çıķup ejdehâ-sıfat yirinden ŧurup Müşelles’e aytdı: “Behey ehline ‘âşî nâbe-ķâr nâ-ħalef! Ğayr yârân her ne ise ħoş. Ammâ sen ašlın bilüp terk idüp sözileyesin. Evvelâ behey neketler! Sizüñ ‘aruñuz olaydı birüñüz bu ‘âlî meclisde nuŧķa gelüp keyfiyyet iddi’âsın itmezdüñüz. Zîrâ her birüñüz bir ħırsız. Güyâ uğruluk ile ħâşıl olmuş veled-i zinâya beñzersiz. Evvelâ kedinüñ arslân yanunda ne zehresi vardur ki izĥâr-ı fażîliyyet ide. Hemân ħalkũñ maķbûli benem ki şem’le cem’ olan kimesnelere bir ħaŧrem kuvvet-i câvidânî ve lüce-i âb-ı ħayvânî olup zevķ iderler. Öyle olunca zamâneye benden ħayrı maķbûl keyf olur mı?” didükde hemân ‘Araķ-ı şermsâr ħurûşa gelüp bâdeye aytdı: “Bre kıızıl yüzlü ümmü’l-ħabâ’iş dü cihânda mezmümü’l-enâm menba’-ı fesâd ħanlı zâlim! Senüñ İslâm arasında ne münâsebetüñ vardur ki gelmiş beyĥüde kelimât idersin. Evvelâ senüñ ħaŧreñ ħarâmdur. Her kim seni isti’mâl iderse ehli ile anasın ve kıızı ile kıız ħarındaşın fark itmez. ‘Ale’l-fevr tevbe eylemezse bil ki îmânsuz gider ve seni isti’mâl iden [141b] devletden düşer ve ħuzûr-ı ħalb gider ve irtesi aħşama dek ħumârından ħalâş bulup gözi açılmaz. Dâ’imâ çamur içinde ħınzîr gibi müstaĝraķ olur rûsvây-ı ‘âlem olur ve şeytân ‘aleyhi’l-la’ne senüñ fiçũña tebevül itmedükçe ħamr olmaz. ‘Amel-i şeytândan ħâşıl olmuş bir ħaĥpe-i rûzgârsın. Dâr-ı İslâm arasından çık git yoħsa saña işler iderem ki ‘ibret-i ‘âlem olursın. Aşıl ħalkũñ maķbûli benem. Yüzüm alnum açık ve ħazmum kolay. Bir kimesneye zararum yoķ. Öyle olsa benden nâzûk bir keyf olur mı?” didükde hemân Ķahve-i cân-fezâ ŧaşdı köpürdi ve köpüklerin ‘âleme şaçdı ve şadâsı memleket memleket Hind (u) Yemen’e ve Şâm (u) ‘Irâķ’a ve Çîn (ü) Mâçîn’e ve Ĥıŧây (u) Ĥoten’den Deşt-i Ķapçak’a ĝulgulesi irişdi. Velvelesi ‘âlemi ŧıtdı ve ħarâreti geçmedi. Ĥadden birün ve kıyâsdan efzün niçe kez pişürüp ŧotardı. Dil-berân ŧã’ifesi dudakları müşerref-i kelimât-ı ħâlât itmeyince tesķin olmam. Âĥirü’l-emr cümle mükeyyifât-ı ‘âlem başına üşüp didiler ki “Ey Ķahve-i cân-fezâ! Bu ķadar ħurûş idüp ne ma’rifetüñ vardur ki seni daĥı bilürüz. Şoñradan gelme ħurûc itmiş bir ħâricîsın. Vücüd-ı insâna bizden ziyâde ne fâ’ideñ var?” didüklerinde Ķahve-i cân-fezâ aytdı: “Ey bî-edebler! Baña niçe ħâricî dîrsiz? Ben ‘âleme cümleñüzden evvel gelmişdüm. Gördüm ki ķadr (ü) kıymetüm bilür yoķ yüzlerin görmeyem diyü başum alup ŧaĝlara gitmişdüm. Nice müddetden şoñra Şeyĥ Şazîlî rahmetullahi ‘aleyĥ gelüp bizi da’vet eyledi ve aytdı: ‘Ey Ķahve-i cân-fezâ! ‘Âlem güzellendi.’ diyü üstüme düşdi. Beni getürdi. Vâķı’â gördüm ki öyle imiş. Ol zamândan berü Mekke-i Mükerrreme’de ve Medîne-i Münevvere’de fuķarâ loķması ve şuleĥâ ĝidâsı oldum. Siz bilmez misiz zamân-ı evvelde bir kimesne ziyâfet itmek istese niçe kelle şekerler ezilmek lâzım ki şerbet ola. Şimdi benüm [142a] bir fincânım andan mu’teberdür. Şekerler ezilmek ve şerbetler içilmez oldı. Kemâl üzere raĝbetleri baña düşdi. Ĥattâ bir ziyâfet olsa şoñradan ben olmasam ol ziyâfet bir ħabbeye geçmez ve bundan mâ-’adâ benümçün ‘âlî ħahve-ħâneler yapup ve zî-kıymet fincânlar ile dil-berân ŧã’ifesi varup erbâb-ı zurafânũñ eline virdükde ol dem ħâşıl olan keyfiyyetüm cümleñüzden ‘âlîdür.” diyince cümle mükeyyifât-ı ‘âlem ser-niĝün oldı. Ĥaçil olup tekellüme ve cevâba ķâdir olmayup hemân mecmü’ı şad bâr ayak üzere ħalkup aytdılar: “Ey Ķahve-i cân-fezâ! Biz küstâĥlık eyledük. Şuçumuzu ‘afv eyle. Bir daĥı keyfiyyet iddi’âsın itmeyelüm. Hemân biz kendümüze münâsib olan kimesnelere ile ülfet idelüm.” diyüp recâ eylediler. Ķahve-i cân-fezâ daĥı recâların ħabûl idüp istiĥķâķlarına ĝöre birer münâsib memleket virüp Şarâbile ‘Araķ’ı Frengistân’a ĝönderdi ve Bûze-i nâ-tüvân’ı Kırım’a ĝönderdi. Arpa Şuyın Eflâķ ve Boĝdân memleketine ĝönderdi ve Bal Şuyın Bosna Budem(le) semtine ĝönderdi ve Vişnâb Edirne Belĝrad semtine ĝönderdi ve Müşelles’i Gelibolu ve Erdel’e ĝönderdi. Efyün ile Berc’i ħarındaş eyledi ve Duĥân’ı kendüye ħizmetķâr eyleyüp ‘azm-i İstanbul eylediler ve Esrâr-ı sebzevâr’ı daĥı maĥrûm ħalmasun Bektâşiyân ile ser-ħadlere ĝönderdi ve ħâlâ gitmededür ve’s-selâm temmet

Sonuç

Sonuç olarak bu yazıyla gerek mükeyyifat kadrosunun zenginliğiyle gerekse de ihtiva ettiği ilgi çekici sonla genelde edebî münazara geleneğinin özelde ise mükeyyifat münazaraları geleneğinin önemli bir temsilcisi olan Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem isimli eser ilim alemine tanıtılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- AÇA, Mehmet, Halûk Gökalp, İsa Kocakaplan (2009). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kriter Yayınları.
- BAYTOP, Turhan (1995). "Esrar" *TDVİA*, C. 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- DERVİŞCEMALOĞLU, Bahar (2014). *Anlatıbilime Giriş*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Hikâyât-ı Mükeyyifât-ı Âlem, Ankara Üniversitesi Yazma Eserler, Üniversite A 367/III.
- KÖKSAL, M. Fatih (2006). "Münâzara (Türk Edebiyatı)" *TDVİA*, C. 31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- MATTOCK, John N. (1991). "The Arabic Tradition: Origin and Developments", Reinink, G.J. and H.L.J. Vanstiphout (eds.), *Dispute Poems and Dialogues in the Ancient and Mediaeval Near East*, Leuven: Peeters Press.
- McKINNEY, Robert C. (2004). *The Case of Rhyme Versus Reason: Ibn al-Rumi and His Poetics in Context*, Leiden-Boston: Brill Publication.
- ONAY, Ahmet Talât (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- PALA, İskender (2000). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla (2016). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 1*, İstanbul: OSEDAM Yayınları.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla (2017). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu 2*, İstanbul: OSEDAM Yayınları.
- TEKİN, Mehmet (2002). *Roman Sanatı 1*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- TÖKEL, Dursun Ali (2000). *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- WAGNER, E. (1993). "Munazara" *EI (New Edition)*, C. VII, Leiden-New York: E. J. Brill.